

1992-01-01

"ขอเล่น"ในหนังสือเกี่ยวกับการคลี่คลายของประวัติศาสตร์ไทย

ประพจน์ ศุภรัตน์เมธี

วิชัย พงศ์ศรีเพียร

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters>

Part of the [Arts and Humanities Commons](#)

Recommended Citation

ศุภรัตน์เมธี, ประพจน์ and พงศ์ศรีเพียร, วิชัย (1992) ""ขอเล่น"ในหนังสือเกี่ยวกับการคลี่คลายของประวัติศาสตร์ไทย," *Journal of Letters*: Vol. 24: Iss. 1, Article 1.

DOI: 10.58837/CHULA.JLETTERS.24.1.1

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters/vol24/iss1/1>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Letters by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ประพจน์ สุภรณ์เมธี

วินัย พงศ์ศรีเพียร

คำว่า 'ปอเล่อ' ปรากฏอยู่ในเอกสารจีนเพียงไม่กี่แห่งและนักจีนวิทยาเองก็ไม่ค่อยสนใจนัก เพราะต่างมุ่งความสนใจไปที่รัฐใหญ่ๆ อีกทั้งยังไม่มีใครศึกษาอย่างลึกซึ้งจนกำหนดได้ว่า 'ปอเล่อ' นั้นอยู่ที่ไหน ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ยังไม่เคยมีนักวิชาการประวัติศาสตร์ไทยก่อนหน้านี้ที่ให้ความสนใจอย่างจริงจังแก่เอกสารประเภท สือลู่ 'จดหมายเหตุประจำรัชกาล' หากไปสนใจเน้นที่เอกสารประเภท เจิ้งลือ 'ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฉบับหลวง' ซึ่งมีรายละเอียดน้อยกว่าและรวบรวมขึ้นทีหลัง

Abstract

'Bo-le' in the *Ming Shih-lu* and the Unfolding of Thai History

This research paper purports to deal with the problematic identification of 'Bo-le', the hitherto little known state mentioned in the *Ming Shih-lu*, and its history. Having successfully equated 'Bo-le' with 'Pok-luang', the contemporary epigraphic name for the Siamese kingdom of Sukhothai, the co-writers of this article attempt to reconstruct the intricate relationship that state had with other Tai polities and the Ming court. The article also discusses the chronological discrepancies among the various indigenous sources and suggests the plausibility of their adjustments in the light of the more authoritative Chinese *Ming Shih-lu* and epigraphic evidence.

“ปอเล่”ในหนังสือเกี่ยวกับการคลี่คลายของประวัติศาสตร์ไทย

ประพจน์ สุภักดิ์

วินัย พงศ์ศรีเพียร

I

๑ เมื่อครั้งที่มีการประชุมนานาชาติเกี่ยวกับไทยศึกษาครั้งที่ ๔ ณ นครคุนหมิง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๙๐ นั้น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร และผู้เขียนบทความนี้ (นายวินัย พงศ์ศรีเพียร) ได้มีโอกาสเข้าฟังการเสนอมผลงานที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยของ นาย ชุนไห่เจิน นักวิชาการจีนรุ่นใหม่แห่งภาควิชาภาษาและวรรณคดีตะวันออก ของมหาวิทยาลัยปักกิ่ง เรื่อง ‘The Origin of “Bo-Le” : On the Relations Between the Kingdom of Sukhothai and the Ming Dynasty in the Early Fifteenth Century’ (มูลควมเรื่อง “ปอเล่” : ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรสุโขทัยกับราชวงศ์หมิงในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕). เราทั้งสองคนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการกับนักวิชาการจีนท่านนี้ด้วยความกระตือรือร้น และได้รับประโยชน์มาก. ผู้เขียนรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณผลงานของนายชุนไห่เจินที่ได้มีส่วนกระตุ้นให้เกิดบทความเรื่องนี้ขึ้นมาในท้ายที่สุด.

ในขณะที่ผู้เขียนตระหนักในคุณค่าประโยชน์ของการริเริ่มประเด็นในทางประวัติศาสตร์ขึ้นใหม่ของ นายชุนไห่เจิน, แต่รู้สึกว่ เมื่อกลับมาประเทศไทยแล้ว คงจะต้องมีการในการค้นคว้าเรื่อง ‘ปอเล่’ ต่อด้วยเหตุผลสองประการคือ : หนึ่ง, ผู้เขียนเชื่อว่าการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับ ‘ปอเล่’ ในเอกสารจีนของนายชุนไห่เจินยังไม่ครบถ้วน และสอง, ข้อมูลจากหลักฐานฝ่ายไทยที่เขาใช้วินิจฉัยตีความในทางประวัติศาสตร์นั้นยังขาดตกบกพร่องอยู่ ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ในปัจจุบันนี้ เราได้ค้นพบหลักฐานใหม่ๆ ที่สำคัญเพิ่มขึ้นอีก. ผู้เขียนได้เรียนขอความกรุณาจากคุณประพจน์ สุภักดิ์ กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ ผู้เชี่ยวชาญเอกสารประวัติศาสตร์ฝ่ายจีนเป็นผู้ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับ ‘ปอเล่’ เท่าที่จะหาได้จากเอกสารที่มีอยู่. การค้นหาข้อมูลต่างๆ นี้ใช้เวลาอยู่นานพอสมควร. การอ้างอิงถึงหลักฐานฝ่ายจีนและข้อความต่างๆ ที่ยกมาในบทนำเสนอนี้ถือว่าเป็นผลงานของท่าน, ส่วนการวินิจฉัยตีความและอคติที่ปรากฏในบทความนี้เป็นทัศนะส่วนใหญ่ของผู้เขียน.

๒. ในการศึกษาเรื่อง ‘ปอเล่’ นั้น ท่านผู้อ่านจำเป็นต้องทราบว่า คำว่า ‘ปอเล่’ ปรากฏอยู่ในเอกสารจีนเพียงไม่กี่แห่งและนักจีนวิทยาเองก็ไม่ค่อยสนใจนักเพราะต่างมุ่งความสนใจไปที่รัฐใหญ่ ๆ, อีกทั้งยังไม่มีใครศึกษาอย่างลึกซึ้งจนกำหนดได้ว่า ‘ปอเล่’ นั้นอยู่ที่ไหน. ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ยังไม่เคยมีนักวิชาการประวัติศาสตร์ไทยก่อนหน้านี้ ที่ให้ความสนใจอย่างจริงจังแก่เอกสารประเภท *ซือสู๋*, ‘จดหมายเหตุประจำรัชกาล’ หากไปสนใจเน้นที่เอกสารประเภท *เจิ้งซือ*, ‘ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฉบับหลวง’ ซึ่งมีรายละเอียดน้อยกว่าและรวบรวมขึ้นทีหลัง.

นับว่าเป็นเรื่องโชคดีอย่างมหาศาลที่ในปัจจุบันยังมีเอกสารที่เรียกว่า *หมิงซือสู๋*, ‘จดหมายเหตุประจำรัชกาลสมัยแผ่นดินหมิง’ หลงเหลืออยู่ค่อนข้างมาก. คุณค่าของ *หมิงซือสู๋* ในฐานะที่เป็นหลักฐานร่วมสมัยเป็นที่ยอมรับของนักจีนวิทยาโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้ในงานวิชาการของศาสตราจารย์วูล์ฟกัง ฟรังก์^๑ และศาสตราจารย์ ดร. หวางเกิงหวู่ ผู้ซึ่งได้ใช้ *หมิงซือสู๋* เป็นเอกสารหลักในการฉายภาพลักษณะอดีตของมณฑลในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ใหม่อย่างถูกต้อง^๒. ยกเว้นไว้เสียแต่ลีลาประวัติศาสตร์นิพนธ์ซึ่งต้องอยู่ในกรอบของปรัชญาการเมืองแบบขงจื้อแล้ว, ไม่เคยมีนักจีนวิทยาคนใดตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับความถูกต้องของ *หมิงซือสู๋* ในเรื่องการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและโดยเฉพาะอย่างยิ่งศักราชและวันเวลาโดยละเอียดลออที่เหตุการณ์นั้นถูกรายงานต่อราชสำนักจีน. นายเจฟ เวด ซึ่งเสนอผลงานการค้นคว้าอย่างละเอียดลออที่สุดตั้งแต่เคยทำกันมาเกี่ยวกับ *หมิงซือสู๋*^๓ ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า *หมิงซือสู๋* เป็นหลักฐานหลักที่ขาดมิได้เลยในการศึกษาระบบรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ถึง ๑๗.

คำว่า ‘ปอเล่’ ปรากฏอยู่ใน *หมิงซือสู๋* เพียง ๘ รายการเท่านั้น (ตรงกันทั้งของคุณประพุทธิ์ และนายเจฟ เวด) เทียบกับ ‘ปาไปใต้เตียน’ (อาณาจักรล้านนา) ซึ่งมี ๖๗ รายการ และเขียนหัว (สยาม) ซึ่งมีอยู่ ๑๔๐ รายการในช่วงระยะเวลาเดียวกัน^๔. อย่างไรก็ตาม รายละเอียดเกี่ยวกับปอเล่ที่มีอยู่เพียง ๘ รายการนั้น ก็นับว่ามีความสำคัญมากต่อการมองความคลี่คลายของประวัติศาสตร์ไทยในดินแดนสยามประเทศเดิม (ตามข้อเท็จจริงใน *ชินกาลมาลีปกรณ์*).^๕ ประเด็นที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับ ‘ปอเล่’ มีดังนี้.

๒.๑ ‘ปอเล่’ เป็นความพยายามของจีนในการถ่ายเสียงคำเดิมว่าอะไร? ทั้งนี้เราทราบอย่างแน่นอนจากพระนามของกษัตริย์ เช่น หมายาดันหมา หรือ หมายาดันหมาลาจ้า ‘มหาธรรมราชา’, ป่านหยางหล่าน ‘พรญาราม’, และซีลี่หลานหมาลา ‘ศรีรามราช’ ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลจากศิลาจารึกแล้ว น่าจะเกี่ยวข้องับระบบการเมืองการปกครองของอาณาจักร ‘สุโขทัย/พิษณุโลก’

๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่าง ‘ปอเล่’ กับราชสำนักจีนและปาไปใต้เตียน (พินครรัฐ-เชียงใหม่)

๒.๓ ความเป็นไปได้ในการวินิจฉัยตีความประวัติศาสตร์สุโขทัย/พิษณุโลก ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ หรือกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ บนพื้นฐานของหลักฐานที่เพิ่มเข้ามาใหม่.

II

๓. ประเด็นที่ว่า ‘ปอเล่อ’ ใน *หมิงซือสู* อยู่ ณ ที่ใดนั้น ได้รับความสนใจจากศาสตราจารย์ ฟางกั๋วหวี เป็นคนแรกในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ แต่ท่านก็ไม่ได้รู้แน่ชัดว่าจะเป็นที่ไหนแน่^๕ ต่อมาแนวความคิดเกี่ยวกับ ‘ปอเล่อ’ ก็แบ่งเป็นสองทางด้วยกัน ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ‘ปอเล่อ’ คือ พินธุโลก เช่น ใน ค.ศ. ๑๙๖๒ ศาสตราจารย์เจินซีจิง ได้เขียนไว้ว่า

คำอ่านออกเสียงของปอเล่อ ถึงแม้จะใกล้เคียงกันกับคำว่า ‘ซ่งเจียกั๋ว’ (สุวรรณโลก) แต่ใกล้เคียงกับเมืองซีอูลัว (พินธุโลก) มากกว่า คำแปลทับศัพท์ของจีนมักจะย่นย่อให้สั้นลง. พินธุโลกซึ่งย่นย่อเหลือ เมืองซีอูลัว จึงอาจย่นย่อลงไปอีกเป็น ‘เจียงลั่ว’. คำอ่านออกเสียงของ ‘เจียง’ ใกล้เคียงกับคำว่า ‘ปอ’ กล่าวคือออกเสียง/p/หรือ/b/ ด้วยกัน ส่วนคำว่า ‘ลั่ว’ ใกล้เคียงกับคำว่า ‘เล่อ’ เพราะเป็นหน่วยเสียง /l/ ด้วยกัน คำว่าเมืองซีอูลัว เมื่ออ่านอย่างรวดเร็ว อาจกลายเป็นเจียงลั่วได้ ดังนั้นจึงน่าจะถือว่า ‘เจียงลั่ว’ เทียบเสียงได้ตรงกับ ‘ปอเล่อ’ อาจเป็นไปได้ว่าบุคคลสมัยราชวงศ์หมิงเข้าใจว่า หลังจากที่เขียนสภพยอมจำนต๋องหลัวแล้วเมืองพินธุโลกที่กษัตริย์ราชวงศ์เซียนประทับอยู่ยังคงมีฐานะเป็นราชอาณาจักรอยู่ นอกจากนั้น อาณาจักรเซียนนี้ ถึงแม้จะยอมจำนต๋องหลัวแล้ว แต่ราชวงศ์นี้ยังมีได้สิ้นสุดลงทันที แต่คงดำรงต่อเนื่องไปอีกระยะเวลาหนึ่ง.”^๖

ศาสตราจารย์ฟางกั๋วหวี ได้แสดงความเห็นไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๗ เช่นเดียวกันว่า ปอเล่อ น่าจะหมายถึงพินธุโลก^๗ ส่วนนายซุนไห่เฉินได้อาศัยพระนามกษัตริย์แห่งปอเล่อที่ปรากฏใน *หมิงซือสู* มายืนยันว่า ปอเล่อ ก็คือ พินธุโลก หรือ ‘เซียน’ ในยุคก่อนหน้านั้นเอง^๘

นักจีนวิทยาก็ฝ่ายหนึ่ง เช่น นายเจินเจียหยง,^๙ นายจิ้งเจินกั๋ว,^{๑๐} และนายหวังจิ้นหมิน^{๑๑} ลงความเห็นตรงกันว่า ‘ปอเล่อ’ น่าจะหมายถึง เมืองแพร์.

๔. ในการวินิจฉัยตำแหน่งแหล่งที่ทางภูมิศาสตร์ของ ปอเล่อ เราจะพบว่า เอกสารจีนให้ข้อมูลที่คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ

๔.๑ หมิงซือ, “ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงฉบับหอหลวง” มีความว่า

สถานที่แห่งนั้น (ปาไปสี่ฝู) มีอาณาเขตทางทิศตะวันออกของเซอหลี่ ทิศใต้จรดปอเล่อ ทิศตะวันตก ติดต่อดำกู่ลา ซึ่งติดต่อกับพม่า ทิศเหนือถึงเมืองเก็นจากเอี้ยวกวน ไปทางทิศตะวันออกเจียงใต้ ระยะทาง ๕๐ เจิง ก็ถึงที่นั่น. มีพื้นที่ราบหลายพันลี่ ทางใต้มีภูเขาเก่อลา เชิงเขา มีแม่น้ำ ฝั่งใต้คือ ปาไป ฝั่งเหนือคือ เซอหลี่.”^{๑๒}

๔.๒ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวนฉบับใหม่ มีข้อความว่า

อันปาไปสี่ฝู มีชื่อเรียกของเผ่าชนพื้นเมืองว่า จิ้งก่าย (เซียงใหม่) ยุคสมัยก่อนโน้นเล่าขานกันว่า ประมุขแห่งเผ่าชนนั้นมีพระชญา ๘๐๐ นาง แต่ละนาง

รับผิดชอบปกครองชุมชนหนึ่งแห่ง (พันนาหนึ่ง) จึงมีชื่อเรียกดังกล่าว
ดินแดนแห่งนี้แต่โบราณกาลมาไม่เคยติดต่อสัมพันธ์กับจีน เมื่อครั้ง รัชชกจงถ่ง
(๑๒๖๐-๑๔๐๓) แห่งรัชกาลจักรพรรดิชื่อจู่ (กุบไลข่าน) ได้มีพระบรมราช-
โองการให้ยกทัพไปปราบปราม แต่ไปไม่ถึงจึงยกทัพกลับ ต่อมาองค์จักรพรรดิ
จึงทรงแต่งตั้งราชทูตไปเกลี้ยกล่อมให้มาสวามิภักดิ์ จึงได้มีการจัดตั้งสำนัก
เจ้าเมืองปกครองทหารและพลเรือนปาไปต้าเตียนขึ้น ดินแดนแห่งนี้ทางทิศ
ตะวันออกติดต่อกับลาว ทางใต้จรดดินแดนแห่งชนเผ่าปอเล่อ ทางตะวันตก
ถึงต้ากู่ลา และทางเหนือติดกับเมืองมิ่งเกิ้น ประชากรล้วนแต่เป็นชนเผ่าปอ
ล่อกวตลายระหว่างคิ้วกับนัยน์ตา คือ การสักลายนั่นเอง.^{๙๔}

๔.๓ ข้อมูลจากเอกสารโบราณทางภูมิศาสตร์

๔.๓.๑ หนังสือ ตำหมิงอีถ่งจื่อ (ฉบับหลวง)

สำนักเจ้าเมืองปกครองทางทหารและพลเรือนปาไปต้าเตียน มีอาณา
เขตทางตะวันออกถึงเขตแดนสำนักเจ้าเมืองลาว ทางใต้ถึงเขตแดน
แห่งชนเผ่าปอเล่อ ทางตะวันตกถึงเขตแดนสำนักเจ้าเมืองมู่ปัน ทาง
เหนือถึงเขตแดนเมืองมิ่งเกิ้น จากที่ตั้งสำนักไปทางเหนือถึงสำนัก
มณฑลเป็นระยะทาง ๓๘ เจิง แล้วจึงต่อไปเมืองหลวง.^{๙๕}

๔.๓.๒ หนังสือ เทียนเซียจิ้นกั๋วลี้ปั้งซู

จากเขื่อนี้เดินทางไปทางใต้จะถึงสำนักเจ้าเมืองปาไปต้าเตียนในวัน
เดียว หรือเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปาไปต้าเตียน ทางใต้ถึงปอเล่อ
ทางตะวันตกถึงต้ากู่ลา ทางเหนือถึงเขตเมืองมิ่งเกิ้น จากเอียวกวน
ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นระยะทาง ๕๐ เจิง ถึงภูเขาหนาน
เก้อลา เขิงภูเขาแม่น้ำ ผังได้เป็นเขตของปาไป ผังเหนือเป็นเขตของ
เขื่อนี้ มีพื้นที่ราบหลายพันลี้ เขตการปกครองกว้างใหญ่ไพศาล.^{๙๖}

๔.๓.๓ หนังสือ ตู๋สือฟางอีจี้เอี้ยว มี ๒ ข้อความคือ

สำนักเจ้าเมืองปกครองทางทหารและพลเรือนปาไปต้าเตียน ทาง
ตะวันออกถึงเขตสำนักเจ้าเมืองลาว ทางใต้ถึงเขตแดนแห่งชนเผ่า
ปอเล่อ ทางตะวันตกถึงเขตแดนสำนักเจ้าเมืองมู่ปัน ทางเหนือถึง
เขตแดนเมืองมิ่งเกิ้น จากที่ตั้งสำนักไปทางเหนือถึงสำนักมณฑลมี
ระยะทาง ๓๘ เจิง แล้วจึงต่อไปถึงเมืองหลวง.^{๙๗}

(สำนักเจ้าเมืองปกครองทางทหารและพลเรือนเขื่อนี้) ทางตะวันออก
ถึงเขตแดนแห่งชนเผ่าลั่วโข่ง ทางใต้ถึงเขตแดนแห่งชนเผ่าปอเล่อ ทาง
ตะวันตกถึงสำนักเจ้าเมืองปาไปต้าเตียน ทางตะวันตกเฉียงเหนือถึง
เขตการปกครองทางทหารและพลเรือนหยวนเจียง.^{๙๘}

๔.๔ สารานุกรมยุหนาน ๓ ฉบับคือ

๔.๔.๑ ฉบับจัดทำเมื่อปีที่ ๕ แห่งรัชศกจิ้งไถ่สมัยแผ่นดินหมิง ตรงกับ ค.ศ. ๑๔๕๔/พ.ศ. ๑๙๙๗ โดยเงินเหวิน และหวางกู่ เป็นผู้ประมวลและเรียบเรียง

๔.๔.๒ ฉบับจัดทำเมื่อปีที่ ๕ แห่งรัชศกเจิ้งเต๋อสมัยแผ่นดินหมิง ตรงกับ ๑๕๑๐/๒๐๕๓ โดยโจวจีเฟิงเป็นผู้ประมวลและเรียบเรียง.

๔.๔.๓ ฉบับจัดทำเมื่อปีที่ ๔ แห่งรัชศกว่่านหลี่สมัยแผ่นดินหมิง ตรงกับ ๑๕๗๖/๒๑๑๙ โดยหลี่หยวนเป็นผู้ประมวลและเรียบเรียง.

สารานุกรมยุหนานทั้ง ๓ ฉบับนี้ มีบรรณสาระเกี่ยวกับ ปอเล่อ เช่นเดียวกับในหนังสือ *ตู้สือฟางอี่เจี้ยว* (๔.๓.๓)

๕. จะเห็นได้ว่า ข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับ ‘ปอเล่อ’ ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐนั้นอยู่ทางใต้ของ ปาไปสี้ผู้ (อาณาจักรโยนรัฐ) หรือปาไปต้าเตียน (พิงครัฐ-เชียงใหม่)^{๑๙} ดังนั้น การวางตำแหน่งของ ‘ปอเล่อ’ ที่ปรากฏใน *หมิงสือลู่* ระหว่าง ๑๔๐๔/๑๙๔๗ ถึง ๑๕๓๒/๑๙๗๕ ในบริเวณอาณาจักร ‘สุโขทัย-สองแคว/พิษณุโลก’ จึงไม่น่าจะผิดพลาดไปจากความเป็นจริง. คำว่า ‘ปอเล่อ’ น่าจะเป็นการถ่ายเสียงชื่อสถานที่สำคัญมากกว่าเป็นชื่ออย่างอื่น. ในกรณีเช่นนั้น เราไม่ควรนำสุโขทัยเข้ามาพิจารณาเพราะมีเสียงคำต่างจาก ‘ปอเล่อ’ มาก. ตามที่ได้มีผู้สันนิษฐานว่า ‘ปอเล่อ’ อาจหมายถึง เมืองแพร่ หรือ พิษณุโลก อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ถ้ามองในแง่สัตตศาสตร์อย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์เลย แพร่หรือแป้ ดูจะมีภาษีดีกว่า ข้อขัดข้องที่อาจถูกยกขึ้นมาก็คือ ดูเหมือนว่า ในภาษาไทยวนไม่มีการออกเสียงกล้ำ /l/ หรือ /r/ นอกจากนั้นยังไม่มีหลักฐานทั้งชั้นต้นและชั้นรองที่จะแสดงให้เห็นว่า แพร่ (แป้) เป็นรัฐการเมืองที่สำคัญ. กระนั้นก็ตามไม่ได้หมายความว่า “แป้” เป็น “ปอเล่อ” ไม่ได้เพราะเมื่อพระรัตนโณญญาแต่ง *ชินกาลมาลีปกรณ์* เป็นภาษาบาลีนั้น ท่านก็ได้แปลคำว่า ‘แพร่’ หรือ ‘แป้’ เป็น ‘พลนคร’ ซึ่งพอจะอนุมานได้ว่า ‘พล’ เป็น ‘ปอเล่อ’ ได้อีกทางหนึ่ง.^{๒๐}

๖. ในแง่สัตตศาสตร์แล้ว ‘ปอเล่อ’ อยู่ห่างไกลจากพิษณุโลกมากกว่าแพร่ และที่น่าจะสำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ ยังไม่เคยพบคำว่า ‘พิษณุโลก’ ในหลักฐานร่วมสมัยของไทย ในช่วงที่ปรากฏคำว่า ‘ปอเล่อ’ ใน *หมิงสือลู่* คือ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ หรือกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เลย. คำที่พบคือ คำว่า สองแคว เสมอ. และครั้นถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เราก็จะเริ่มพบคำว่า ‘ชยันต’ ซึ่งหมายถึง ‘พิษณุโลก’^{๒๑}

อย่างไรก็ตามในหลักฐานงานเขียนสมัยหลัง คำว่า ‘พิษณุโลก’ ได้ถูกนำมาใช้ในหลายลักษณะ ก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสียอีก เช่น ใน *พิน ๑๕ ราชวงศ์* ของเชียงใหม่ มีข้อความกล่าวถึง ‘พระยาพิษณุโลกเจ้าเมืองสองแคว’ ในเหตุการณ์ที่ย้อนหลังไปมาก^{๒๒} แต่ก็ไม่ได้อาชื่อพิษณุโลกไปเป็นชื่อเมือง ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสังเขปที่เรียกว่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติมีข้อความว่า ‘คักราช ๗๓๗ เถาะศก (๑๓๗๕/๑๙๑๔) เสด็จไปเอาเมืองพิษณุโลก และได้ตัวขุนสามแก้วเจ้าเมืองแลครวอพยพมาครั้งนั้นมาก’^{๒๓} จะเห็นได้ว่าเกิดการสลับกันเพราะใน *ฉบับหลวงประเสริฐ* ‘พิษณุโลก’ เป็นชื่อเมือง ส่วน ‘สามแก้ว’ (ที่เขียนผิดไปจากสองแคว) เป็นชื่อเจ้าเมือง. ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับปลีกหมายเลข

๒/ก.๑๐๔ กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างหนึ่งในจุลศักราช ๘๐๓ (๑๔๔๑/๑๙๘๔) คือ ‘พญาบาลเมือง เจ้าเมืองพิษณุโลก ได้รับการสถาปนาเป็น ‘มหาธรรมราชาธิราช’^{๒๔} ในรัชกาลเสด็จบรมราชาธิบติ (เจ้าสาม) หรือที่เรียกกันว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าผู้แต่งพระราชพงศาวดารฉบับปลีกไม่ได้นำชื่อ ‘พิษณุโลก’ ไปใช้เรียกเมืองสองแควย้อนหลัง (Retrospective usage) ก็น่าจะชวนให้สันนิษฐานว่า ชื่อเมืองพิษณุโลกอย่างเป็นทางการนั้นเป็นชื่อใหม่ที่ราชสำนักอโยธยานำมาใช้เมื่ออาณาจักรสุโขทัย-สองแควตกเป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา ก่อนหน้า ๑๔๐๔/๑๙๔๗ เสียอีก. ผู้เขียนไม่เห็นเป็นเรื่องแปลกที่คนสุโขทัย-สองแคว จะยังคงเรียกชื่อเมืองหลวงของตนว่า สองแคว ตามความเคยชินอย่างที่ปรากฏในหลักฐานร่วมสมัย. แม้เมื่อกรุงศรีอยุธยาเข้ามามีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นในภายหลังและชื่อพิษณุโลก กลายเป็นชื่อทางการไปอย่างแน่นอนแล้ว คนสุโขทัย-สองแควก็หาได้ตัดขาดจากประเพณีนิยมเดิมไม่ แต่ยังคงเรียกกษัตริย์ของตนว่า ‘เจ้าฟ้าสองแคว’ อย่างในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ซึ่งเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวรฯ เป็นต้น.^{๒๕}

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า ข้อเสนอของนักวิชาการจีนที่ว่า ‘ปอเล่อ’ หมายถึง แพร่ หรือ พิษณุโลก อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ควรจะต้องให้ตกไปได้ เพราะในกรณีแพร่นั้น เรายังไม่มีหลักฐานใดๆ พอที่จะยืนยันหรือสนับสนุนว่า นครรัฐดังกล่าวเคยมีบทบาทอย่างสำคัญในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕. ส่วนในกรณีของพิษณุโลกเอง คำว่า ‘พิษณุโลก’ ก็ไม่เคยปรากฏในหลักฐานร่วมสมัย ชำยังมีปัญหาชวนให้สันนิษฐานว่า คำว่าพิษณุโลกที่นำมาใช้แทน ‘สองแคว’ ซึ่งเป็นชื่อเมืองจริง ๆ ได้ถูกนำมาใช้ย้อนหลังไปกว่าที่เป็นจริงดังปรากฏว่า คำพิษณุโลกที่ปรากฏในหลักฐานชั้นหลัง ถูกใช้อย่างสับสนและไม่คงเส้นคงวา

นับเป็นโชคดีที่เรามีโอกาสได้ใช้ข้อมูลจากศิลาจารึกวัดบูรพาราม ที่ค้นพบใหม่. ศิลาจารึกหลักนี้คือหลักที่ ๒๘๖ ใน *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๗* ซึ่งเพิ่งได้รับการตีพิมพ์พร้อมการอธิบายคำศัพท์อย่างสมบูรณ์ของผู้เขียนกับพลตรีหม่อมราชวงศ์कुวัญญ์ เกษมศรี. ศิลาจารึกวัดบูรพารามเป็นหลักฐานร่วมสมัยกับ‘ปอเล่อ’ และเป็นกุญแจไขปริศนาทางประวัติศาสตร์ ผู้เขียนร่วมบทความนี้เห็นตรงกับหม่อมราชวงศ์कुวัญญ์ เกษมศรีว่า แท้ที่จริงแล้ว ‘ปอเล่อ’ ก็คือ ความพยายามของจีนที่เลียนเสียงคำไทยท้องถิ่นว่า ‘ปกเลื่อง’ ในจารึกวัดบูรพารามนั่นเอง ผู้ค้นคว้านิรุกติประวัติของคำไทยอย่างแท้จริงย่อมทราบว่ คำว่า ปก ในภาษาไทยภาคเหนือในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ และ ๑๖ แปลว่า ‘รัฐ’, หรือ ‘แว่นแคว้น’ ส่วนคำว่า ‘เลื่อง’ หรือ ‘เลิง’ เราทราบอย่างแน่ชัดจากศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ ว่า เป็นชื่อเรียก ขนเผ่าไทที่เป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์สุโขทัย ดังนั้นจึงมีต้องสงสัยเลยว่า ‘ปอเล่อ’ ก็คือ ปกเลิง/เลื่อง หรือ แผ่นดินชาวไทยเลื่อง ซึ่งเป็นประชากรของอาณาจักรสุโขทัย^{๒๖} ถ้าสังเกตให้ดี ในหลักฐานจีนที่ยกมาข้างต้น ผู้บันทึกได้พยายามแสดงให้เห็นการเรียกโดยเน้น ‘ชนชาติ’ เผ่า “ปอเล่อ” มากกว่าจะเรียกชื่อเมือง ตามที่นักวิชาการจีนเข้าใจกัน เนื่องจากชายแดนตอนใต้ของยูนนานมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม เจ้าหน้าที่หรือข้าราชการจีนจึงมีแนวโน้มที่จะแยกแยะ โดยให้ชื่อแก่ชนชาติที่ตนติดต่อด้วย ชื่อเหล่านี้บางทีก็ตรงบ้าง หรือเพี้ยนไปมากบ้าง เช่น เรียกอาณาจักรโยนรัฐ-เชียงรายว่า ‘ปาไปสีผู้’ และอาณาจักรพิงครรัฐ-เชียงใหม่ว่า ‘ปาไปต้าเตียน’ คำว่า ปาไป หมายถึง ไทยวน ไม่เกี่ยวกับชื่อบ้านเมืองแต่อย่างใด. ย้อนหลังไปกว่านั้นในสมัยราชวงศ์ถัง (คริสต์ศตวรรษที่ ๘-๙)

เอกสารจีนเรียก อาณาจักรศรีเกชตราว่า ‘เพียว’ หรือ ดินแดนของชนชาติผิว และเรียกราษฎรประเทศ ทางภาคใต้ของพม่า และภาคกลางของประเทศไทยว่า ดินแดน ‘คุนหลุน’ คำว่า ‘คุนหลุน’ มาจากคำมอญ-เขมรโบราณว่า ‘กรุง/กรุง’ ซึ่งแปลว่า กษัตริย์ หรือหัวหน้าชนเผ่า เป็นต้น

III

๗. นายเจฟ เวต ได้ให้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลใน *หมิงสีอู่* เกี่ยวกับนโยบายรัฐบาลของการของราชสำนักหมิงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ถึง ๑๗ อย่างน่าสนใจว่า ในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดูเหมือนจีนสมัยราชวงศ์หมิงได้มุ่งขยายอำนาจและอิทธิพลทั้งในเขตคาบสมุทรและภาคพื้นทวีป นับตั้งแต่ปี ๑๓๖๘/๑๙๑๑ เป็นต้นไป และในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ และต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยจักรพรรดิหย่งเล่อ (๑๓๙๘/๑๙๔๑-๑๔๒๔/๑๙๖๗) จักรวรรดิจีนนับว่ารุ่งเรืองที่สุดสมัยหนึ่ง. สำหรับในบริเวณภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ราชสำนักหมิงได้ทุ่มเทกำลังเข้ายึดยูนนานคืนได้สำเร็จในปี ๑๓๗๒ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ราชสำนักจีนได้มีโอกาสติดต่อกับบรรดารัฐต่าง ๆ ทางเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป.^{๒๗} การขยายอำนาจและอิทธิพลของจีนในบริเวณแถบนี้ เกิดจากเหตุผลหลักคือ การสร้างความมั่นคงและปลอดภัยให้แก่ชายแดน และการสถาปนาอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมของจีนในกลุ่มรัฐติดชายแดนยูนนาน. นอกจากนี้การขยายอิทธิพลจีนยังถูกกำหนดโดยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอิงอยู่กับการบังคับส่งส่วยในระบบรัฐบาลการด้วย.^{๒๘}

๘. ในช่วงคริสต์ศตวรรษ ๑๓๗๐, เมื่อจีนแผ่นดินหมิงเริ่มผลักดันอิทธิพลของตนเข้าสู่ชือชวนและยูนนานนั้น, ราชสำนักหมิงตระหนักดีว่า รัฐใหญ่ที่มีบทบาทมากมายมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน ได้แก่ พม่าและปาไปสีผู้ (โยนรัฐ-เชียงราย)^{๒๙} อาณาจักรปาไปสีผู้ซึ่งต่อมาจีนเรียกว่า ปาไปต้าเตียน ยังจะมีบทบาทมากต่อไปในสายตาของราชสำนักหมิง ทั้งนี้พิจารณาได้จากความถี่ในการกล่าวถึงปาไปต้าเตียนใน *หมิงสีอู่*. ข้อความที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปาไปต้าเตียนกับปอเล่อ ในปี ๑๔๓๒/๑๙๗๕ แสดงให้เห็นว่า ราชสำนักหมิงมองปาไปต้าเตียนว่าเป็นที่สุดแห่งแห่งปริมณฑลแห่งอำนาจและผลประโยชน์ของตน และไม่ต้องการแทรกแซงความขัดแย้งระดับท้องถิ่นที่จีนมองว่าค่อนข้างคลุมเครือ^{๓๐}

เราจะต้องสรุปขั้นหนึ่งก่อนว่า การที่ปอเล่อไปปรากฏอยู่ใน *หมิงสีอู่* ๘ รายการนั้นเป็นเพราะเผชิญปอเล่อมีเหตุการณ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับปาไปต้าเตียนในทางใดทางหนึ่ง

๙. ผู้เขียนร่วมใคร่ขอเรียนย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของ *หมิงสีอู่* อยู่ตรงที่ว่าเป็นหลักฐานร่วมสมัย. รายละเอียดเกี่ยวกับปอเล่อทั้ง ๘ รายการ ที่จะยกมากล่าวนั้นครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ ๑๔๐๔/๑๙๔๗ ถึง ๑๔๓๒/๑๙๗๕. *หมิงสีอู่* ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ระหว่าง ๑๔๐๔/๑๙๔๗ ถึง ๑๔๒๔/๑๙๖๗ ได้รับการชำระรวบรวมในปี ๑๔๓๐/๑๙๗๓ (ทั้งระยะเวลาเพียง ๖ ปี), ที่กล่าวถึงเหตุการณ์จาก ๑๔๒๔/๑๙๖๗ ถึง ๑๔๒๕/๑๙๖๘ รวบรวมขึ้นในปี ๑๔๓๐/๑๙๗๓ (ทั้งระยะเวลา ๕ ปี) ; และที่กล่าวถึงเหตุการณ์ระหว่าง ๑๔๒๕/๑๙๖๘ ถึง ๑๔๓๒/๑๙๗๕ รวบรวมขึ้นในปี ๑๔๓๘/๑๙๘๑ (ทั้งระยะเวลา ๖ ปี)^{๓๑} ดังนั้นนักประวัติศาสตร์จึงควรถือว่า *หมิงสีอู่* มีความแม่นยำในเรื่องข้อเท็จจริงสูงมาก เพียงแต่บางครั้งเขียนแบบสังเขปจนเกินไป.

๑๐. รายการที่ ๑ ของปอเล่ มีข้อความว่า,

เมื่อวันที่ ๒๙ เดือน ๕ ปีที่ ๒ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับ ๖ กรกฎาคม ๑๔๐๔/๑๔๔๗) (มีพระบรมราชโองการ) ให้จัดตั้งสำนักเจ้าเมืองปกครองทหารและพลเรือนปาไปเจ้อไน และปาไปต้าเตียน รวม ๒ แห่ง; แต่งตั้งเตาเจาหนีเจ้าเมืองชนพื้นเมืองเป็นเจ้าเมืองปาไปเจ้อไนและเตาเจาสั้นซึ่งเป็นอนุชาของเจ้าเมืองแห่งนั้นเป็นเจ้าเมืองปาไปต้าเตียน; จัดส่งจั่วเสียงซึ่งมีตำแหน่งเป็นเอียนว่า่ยหลาง ไปพระราชทานตราตั้ง เครื่องสวมศีรษะ พร้อมสายและเครื่องนุ่งห่มเป็นชุด. นอกจากนั้นยังได้จัดส่งราชทูตไปพระราชทานตราตั้ง แก่สำนักเจ้าเมืองแห่งลู่ชวนผิงเหมียน หม่า และลาว ตลอดจนทั้งเมิ่งตัง ปอเล่ และ อูยเอียน ซึ่งเป็นเมืองระดับผู้กับโจวกัก็ได้กระทำเช่นเดียวกันด้วย.^{๓๒}

ข้อความในรายการแรกเกี่ยวกับปอเล่นี้ ความจริงแล้วมีสาระสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา/ปาไปต้าเตียนเสียมากกว่าและจะต้องพิจารณาต่อเนื่องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น. เป็นที่น่าเสียดายว่าลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดก่อนรัชกาลเจ้าแสนเมืองมาในหลักฐานท้องถิ่นของไทยวน คือ *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* และราชวงศ์ปกรณ์ฉบับอื่นๆ กับคัมภีร์ *ชินกาลมาลีปกรณ์* มีความสับสนแตกต่างกัน และเมื่อจะปรับให้เป็นเรื่องเป็นราวโดยอาศัย *หมิงซือลู่* ก็ยังนับว่าเป็นเรื่องลำบาก.

สาระสังเขปของ *หมิงซือลู่* เกี่ยวกับปาไปต้าเตียนมีดังนี้.^{๓๓}

๑ มกราคม ๑๓๗๔/๑๔๑๗ : จีนเริ่มให้ความสนใจปาไปสี่ผู้ใหม่

๑๕ กันยายน ๑๓๘๘/๑๔๓๑ : ทูตจากปาไปสี่ผู้ถวายบรรณาการ

นำสันนิษฐานว่าการที่ทูตเชียงใหม่อำเภอราชสำนักหมิงในกลางปี ๑๓๘๘/๑๔๓๑ และเป็นการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นครั้งแรกนั้น น่าจะมีความหมายเป็นพิเศษ เพราะราชวงศ์ปกรณ์เชียงใหม่ระบุว่าเจ้าแสนเมืองมาเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี ๑๓๘๗-๘๘/๑๔๓๐-๓๑. ดังนั้นจึงอาจเป็นการส่งทูตไปรายงานการเปลี่ยนรัชกาล และขอตราตั้ง.

๒๘ กรกฎาคม ๑๓๙๑/๑๔๓๔ : เตาป๋นเหมียน (ท้าว.?) กษัตริย์ของชนพื้นเมือง แห่งสำนักผู้ตรวจการรักษาความสงบแห่งปาไปส่งทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นการตอบสนองที่มู่อิง, ข้าหลวงใหญ่ญูนานได้ส่งขุนนางทหารไปปลอบขวัญปาไป (ไทยวน).

พระนามกษัตริย์เชียงใหม่ 'เตाप๋นเหมียน' ที่ถูกบันทึกไว้ใน *หมิงซือลู่* แตกต่างจากพระนาม 'แสนเมืองมา' มาก. ผู้เขียนเชื่อว่า 'แสนเมืองมา' ที่ติดมาในราชวงศ์ปกรณ์เป็นเพียงสมัญญาอย่างที่เราเรียก ส่วน 'เตाप๋นเหมียน' คงจะเป็นความพยายามของจีนที่จะถ่ายทอดเสียงพระนามอย่างเป็นทางการ มีข้อเท็จจริงที่ควรทราบอย่างหนึ่งว่า คำว่า 'ท้าว' ที่ใช้นำนหน้ากษัตริย์ล้านนา ปรากฏอย่างสม่ำเสมอในเอกสาร *หมิงซือลู่* จนถึงรัชกาลเจ้ายอดเชียงรายซึ่งครองราชย์ต่อจากพระเจ้าติโลกราช.

๑๖ สิงหาคม ๑๓๙๑/๑๔๓๔ : ราชสำนักจีนได้รับทราบว่ ปาไปกับไป้อี (หรือเมืองไทใหญ่ในพม่า) ก็เป็นศัตรูกัน จักรพรรดิจึงมีรับสั่งให้แจ้งให้ปาไปเตรียมจัดทัพไปช่วยตี (เมืองไทใหญ่)

- ๑๔ เมษายน ๑๓๙๔/๑๙๓๖ : บันทึกว่าก่อนหน้านี้ราชสำนักหมิงสั่งให้ปาไปแจ้งแก่พม่าให้ไปถวายเครื่องราชบรรณาการ.
- ๑๓ มิถุนายน ๑๓๙๔/๑๙๓๗ : 'เตापันเหมียน' แห่งปาไปส่งทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ.
- ๑๑ มีนาคม ๑๓๙๖/๑๙๓๙ : มีบันทึกลงว่า "ซือหลุนผา" แห่งป้ออี้ (หรือ เสือโหลงฟ้า แห่งเมืองเมา) ได้ระรานปาไปมาหลายปีแล้ว.
- ๑๔ ตุลาคม ๑๔๐๒/๑๙๔๕ : 'เตापันเหมียน' ส่งทูตไปจีน.
- ๑๑ กันยายน ๑๔๐๓/๑๙๔๗ : ราชสำนักหมิงส่งทูตมาปาไป.

๔ กรกฎาคม ๑๔๐๔/๑๙๔๗ : 'เตาเจาหนี' แห่งปาไปดำเตียนส่งทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ.

'เตาเจาหนี' ซึ่งจีนจัดไว้ว่าเป็นกษัตริย์ปาไปดำเตียนนี้ก็คือท้าวเจ้ายี่กุมกามในราชวงศ์ปรณเชียงใหม่. เอกสารไทยวนและจีนกาลมาลีปกรณ์ กล่าวตรงกันว่า ท้าวแสนเมืองมาสิ้นพระชนม์ในปี ๑๔๐๒/๒ (หรือ พ.ศ. ๑๙๔๔/๕).^{๓๕} ส่วน หมิงซือหลู่ บันทึกว่า คณะทูตของพระองค์ไปถวายเครื่องราชบรรณาการในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๑๔๐๒/๑๙๔๕ จึงพอสรุปได้ว่า ท้าวแสนเมืองมาน่าจะสิ้นพระชนม์ในตอนต้นปี ๑๔๐๒/๑๙๔๕ เมื่อราชสำนักจีนส่งทูตมาตอบแทนปลายปี ๑๔๐๓/๑๙๔๖ นั้น กษัตริย์ปาไปดำเตียนไปแล้ว ซึ่งคณะทูตจีนควรทราบว่า กษัตริย์พระองค์นั้นเป็นใคร ครั้นถึงในปีถัดมา ปรากฏชัดเจนว่า ทูตของปาไปไปจากกษัตริย์ 'เตาเจาหนี' หรือ ท้าวเจ้ายี่

ข้อความในหมิงซือหลู่ รายการต่อไปคือ ข้อความที่ได้ยกมาเป็นรายการที่ ๑ เกี่ยวกับ ปอเล่อ ข้างต้น ซึ่งกล่าวถึงการที่จักรพรรดิฉินทรงแต่งตั้งเตาเจาหนีเป็นเจ้าเมืองปาไปแจ่อไน (หรือเชียงราย) และเตาเจาสั้นเป็นเจ้าเมืองปาไปดำเตียน (เชียงใหม่) เตาเจาสั้นในหมิงซือหลู่ ก็คือ ท้าวเจ้าสาม (ฝั่งแกน) นั่นเอง นายเจฟเวด เสนอว่า ราชสำนักหมิงถือเป็นนโยบายที่จะทำให้รัฐบรรณาการอ่อนแอลงโดยส่งเสริมอำนาจของคูกรณีแย่งชิงราชสมบัติ^{๓๖}

ผู้เขียนมีความสงสัยว่า ถ้าได้เกิดความขัดแย้งระหว่างท้าวเจี้ยกุ่มกาม และท้าวสามฝั่งแกนจริง, เราน่าจะเผชิญกับปัญหาประวัติศาสตร์นิพนธ์ล้นนาเสียมากกว่า. หมิงซือหลู่ ให้ความรู้สึกว่า ท้าวเจี้ยกุ่มกามน่าจะเป็นผู้สืบบราชสมบัติต่อจากท้าวแสนเมืองมาโดยชอบธรรม เพราะจีนได้ให้การยอมรับก่อน ในทางกลับกัน เอกสารท้องถิ่นล้านนากล่าวว่า ท้าวสามฝั่งแกนเป็นผู้สืบบราชสมบัติโดยชอบธรรม ส่วนท้าวเจี้ยกุ่มกาม ที่ต่างพระมารดาเป็นฝ่ายยกพลจากเชียงรายลงมาจะชิงเอาเมืองเชียงใหม่ แต่ขุนนางเชียงใหม่ร่วมมือกันต่อต้านอย่างเข้มแข็งจนท้าวเจี้ยกุ่มกามต้องหนีไปพึ่งพญาไชยาไทที่เมืองสุโขทัย. ผู้เขียนเชื่อว่า จนถึงเวลานี้เมืองเชียงรายหรือปาไปสี่ผู้เดิมมีความสำคัญเท่าเทียมหรืออาจมากกว่าเชียงใหม่ หรือปาไปดำเตียนเสียอีก, และท้าวเจี้ยกุ่มกาม อาจเป็นผู้สืบบราชสมบัติที่มีสิทธิธรรมมากกว่าท้าวสามฝั่งแกน ซึ่งมีพระชนม์ขณะนั้นเพียง ๑๒/๑๓ ชันษา และอาจอยู่ใต้อิทธิพลควบคุมของขุนนางผู้ใหญ่บางคน ตามที่หลักฐานจีนช่วงต่อมาแสดงนัยยะไว้ก็ได้. ผู้เขียนคิดว่าราชวงศ์ปรณเชียงใหม่สะท้อนให้เห็นกระแสการบันทึกประวัติศาสตร์ของฝ่ายท้าวสามฝั่งแกน และเอกลักษณ์ของราชสำนักเชียงใหม่ ก็จำเป็นจะต้องกล่าวถึงท้าวเจี้ยกุ่มกามในฐานะเป็นกบฏ

และผู้แย่งชิงราชสมบัติ. ความจริงแล้ว, ฐานความเป็นอิสริยาของท้าวยี่กุมกามกษัตริย์แห่งปาไปเจอโน-เชียงราย ก็อาจยืนยันได้จากคณะทูตของพระองค์ที่ส่งไปเฝ้าจักรพรรดิจีนในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ปี ๑๔๐๕/๑๔๔๙.^{๓๖}

ตามข้อความในรายการที่ ๑ ข้างต้น (วันที่ ๖ กรกฎาคม ๑๔๐๕/๑๔๔๗), เราจะเห็นว่า ราชสำนักหมิงส่งทูตไปพระราชทานตราตั้งแก่ผู้ปกครองของ ‘ปอเล่อ’ ในคราวเดียวกันกับลู่ชวน/ผิงเหมียน (เมืองเมา), หม่า, ลาว และเมิ่งตัง. เรื่องของ ‘ปอเล่อ’ นับว่าเป็นกรณีพิเศษเพราะดูเหมือนจะอยู่นอกบริเวณเขต, ผลประโยชน์ของจักรวรรดิหมิง แต่ก็น่าจะเกี่ยวข้องกับสถานการณ์หรือปัจจัยสองประการ.

ประการแรกนั้นเป็นเรื่องของอาณาจักรสุโขทัย-พิษณุโลกเอง จารึกสุโขทัยหลักที่ ๔๖ แสดงให้เห็นว่าปี ๑๔๐๐/๑๔๔๓ สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๒ กำลังมีบทบาทสูง ข้อความในจารึกหลักนี้กล่าวถึง “สมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราชมาตามมหาติลรัตนราชนากันโคงแม่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบติศรีสุริยวงศ์อสรราช”^{๓๗} แสดงว่า สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นสมเด็จพระราชชนนี และ ‘ราชนาถ’ หรือผู้กำกับราชการของพระราชโอรสซึ่งได้ขึ้นครองราชสมบัติและเฉลิมพระนามว่า ‘สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบติ’ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบติพระองค์นี้ ก็คือ กษัตริย์พระองค์เดียวกับที่ปรากฏในข้อความของจารึกหลักที่ ๙ ซึ่งกล่าวถึง “พระมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน และพระศรีธรรมราชมาดากับด้วยปู่พระญา”^{๓๘} จารึกวัดบูรพารามกล่าวไว้ชัดเจนว่า สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ มีราชโอรส ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระรามราชาธิราช องค์พี่ และสมเด็จพระศรีธรรมราชาธิราช องค์น้อง.^{๓๙} ผู้เขียนคิดว่า อยู่ในตรรกวิสัยที่จะสันนิษฐานว่า สมเด็จพระราชาธิราชเป็นพระนามเฉพาะพระองค์ และเมื่อขึ้นครองราชย์แล้วจึงได้เฉลิมพระนามเป็น “มหาธรรมราชาธิบติ” ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์

ปัญหามีอยู่ว่า ตามข้อมูลในจารึกวัดบูรพาราม สมเด็จพระมหาธรรมราชา ซึ่งเป็นพระสวามีของสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ กว่าจะถึงสิ้นพระชนม์ก็ในปี ๑๔๐๘/๑๔๕๑.^{๔๐}

ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ชวนให้สันนิษฐานว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาพระสวามีของสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ ได้สละราชสมบัติด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ทรงไร้สมรรถภาพ หรือ เป็นราชกิลบายในเรื่องการสืบสันตติวงศ์. ผู้เขียนไม่คิดว่า เหตุผลแรกฟังขึ้น เพราะจารึกวัดบูรพารามบอกว่า ในปี ๑๓๙๖/๑๔๓๙ เมื่อพระชนม์ได้ ๓๘ บริบูรณ์ได้ปราบดาภิเษกและปราบแผ่นดิน^{๔๑} จึงถือได้ว่า ทรงมีพระปรีชาสามารถทีเดียวและราชบัลลังก์ก็มั่นคง และย้อนหลังไปกว่านั้น จารึกหลักที่ ๖๔ มีข้อความเกี่ยวกับ ในปี ๑๓๙๒/๑๔๓๕ ว่า “อันว่ากูชื่อพระญาทุกไทกระทำไภกดีไมตรีด้วยปู่พระยาเป็นเจ้า”^{๔๒} ซึ่งแสดงว่า ทรงเป็นพันธมิตรกับเมืองน่าน จึงไม่น่าจะมีปัญหาอะไร. สำหรับเหตุผลประการหลัง คือ เรื่องการสืบราชสันตติวงศ์นั้นน่าจะได้รับการพิจารณาบ้างและเกี่ยวข้องกับจารึกหลักที่ ๓๘.

ผู้เขียนไม่เชื่อตามนักวิชาการสุโขทัยศึกษาส่วนใหญ่ว่า ‘สมเด็จพระบพิตร’ (มหาราชบุตร ?) ในศิลาจารึกหลักที่ ๓๘ (กฎหมายลักษณะโจร) คือ พระมหากษัตริย์อโยธยาที่ขึ้นไปบัญญัติกฎหมาย ในปี ๑๓๙๗/๑๔๔๐. ข้อความตอนหนึ่งในจารึกหลักนี้มีว่า “พระนครนี้สิทธิสมเด็จพระบพิตร (มหาราชบุตร?)” ซึ่งผู้เขียนมองว่า เป็นเรื่องการเมืองภายในของอาณาจักรสุโขทัย นั่นคือเป็นปีที่สมเด็จพระมหาธรรมราชา

(ไสยกาโท) พระสวามีของสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ สละราชสมบัติ ยกฐานะของสมเด็จพระมหาราชาราชเป็น 'สมเด็จพระมหารัชมหาราชธิเบติ' แทน เพื่อให้มีรากฐานการเมืองที่มั่นคงโดยทำหน้าที่เยี่ยง 'พระเจ้าอยู่หัวฝ่ายหน้า' หรือ สมเด็จพระหน่อของฝ่ายอโยธยา. ประเพณีนิยมแบบนี้ไม่ใช่มีแต่ของไทยเรา แต่ปรากฏทั่วไปในบูรพาทิศ เช่น ในญี่ปุ่น และเวียดนามหรือแม้แต่เขมร^{๔๓}

ผู้เขียนใคร่ย้ำว่า การยกฐานะของสมเด็จพระมหารัชมหาราชธิเบติ (รามราชาราช) นั้นได้มีขึ้นทันทีหนึ่งปีหลังจากสมเด็จพระมหารัชมหาราช (พรญาไสยกาโท) ได้ปราบดาภิเษกและปราบบ้านเมืองให้อยู่ในพระราชอำนาจ. ผู้เขียนคิดว่าในระบบรัฐการเมืองแบบสุโขทัย-สองแคว คำว่า 'ธรรมราชาราช' ในสมัยหลังๆ มีความหมายต่างๆ ไปเช่นเดียวกับ 'พระเจ้าอยู่หัว' เมื่อมีหลายๆ พระองค์เข้า การกล่าวอ้างอิงจึงต้องมีคำประกอบ เช่น 'มหารัชมหาราชผู้ปู่' และ 'มหารัชมหาราชผู้หลาน' ส่วน 'มหารัชมหาราชผู้ลูก' ไม่ต้องเรียกเพราะเป็น reigning king หรืออาจมีเรียกก็ได้ แต่ยังไม่พบในจารึก. น่าเสียดายที่ด้านที่ ๓ ของจารึกวัดป่าแดงหายไปด้านหนึ่งจึงข้ามไปเอาด้าน ๔ มาเสนอไว้เป็นด้าน ๓ โดยเข้าใจผิด.

การวางกลไกการสืบราชสมบัตินั้นในกรณีของสมเด็จพระมหารัชมหาราช (ไสยกาโท) อาจมีความจำเป็นที่นักประวัติศาสตร์มองข้ามไป. เราทราบจากจารึกหลักที่ ๑๒ ว่า สมเด็จพระมหารัชมหาราชาราช (บรมपाल) ประสูติในปี ๑๓๙๑/๑๙๓๔ ในรัชกาลสมเด็จพระมหารัชมหาราชาราช (ไสยกาโท) และน่าจะเป็นพระราชโอรสองค์หนึ่งของพระองค์อย่างแน่นอนอันประสูติจากพระมเหสีองค์อื่นที่มีใช้สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ. แม้หากว่าสมเด็จพระมหารัชมหาราชาราช (บรมपाल) ประสูติแต่พระอัครมเหสีก็ตามแต่เป็นไปได้มากกว่าตำแหน่งรัชทายาทตกเป็นของรามราชาราชเพราะพระราชมารดาเป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์เมืองน่าน ซึ่งเพิ่งกระทำสาบานเป็นมิตรไมตรีกันไม่กี่ปี และการขึ้นมามีบทบาทเด่นของสมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ น่าจะเป็นเพราะแรงกดดันทางการเมือง. ถ้าสภาพการณ์เป็นเช่นนี้จริง ผู้เขียนเชื่อว่าบรมपालในฐานะผู้ทรงถือสิทธิธรรมในราชสมบัติก็น่าจะได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์ รวมทั้งขุนนางบางกลุ่มด้วย

จารึกวัดบูรพารามบอกว่า สมเด็จพระมหารัชมหาราชาราช (ไสยกาโท) เสด็จสวรรคตในปี ๑๔๐๘/๑๙๕๑ ผู้เขียนสันนิษฐานไว้ ณ ที่นี้ว่า ในปีนั้นเองน่าจะเกิดเหตุจลาจลในเมืองเหนือระหว่างเชื้อพระวงศ์และขุนนางที่สนับสนุนรามราชาราชฝ่ายหนึ่งและบรมपालอีกฝ่ายหนึ่ง. พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ กล่าวว่า "ศักราช ๗๘๑ กุศก มีข่าวว่า พระมหารัชมหาราชาราชเจ้านฤพาน แลเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล แลจึงแสดงขึ้นไปถึงเมืองพระบาง ครั้นนั้นพญาบาลเมืองแลพญารามออกถวายบังคับ"^{๔๔} ผู้เขียนเห็นในที่นี้ว่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ คลาดเคลื่อนจดให้เหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำไปหนึ่งรอบนักษัตริย์ เหตุที่กล่าวว่าจลาจลเกิดขึ้นและสมเด็จพระนครอินทราชาราชเข้าแทรกแซงในปี ๑๔๐๘/๑๙๕๑ เพราะมีหลักฐานจารึกใกล้เคียงสมัยขึ้นต่อไปกล่าวว่านายอินทสรศักดิ์ขอที่ดินสร้างวัดจากออกญาธรรมราชาในปี ๑๔๑๒/๑๙๕๕.^{๔๕} คำว่า 'ออกญา' ในที่นี้เป็นยศของกรุงศรีอยุธยา จึงแสดงว่าออกญาธรรมราชา (รามราชาราช) ถูกลดฐานะลงเป็นเสมือนขุนนางในระบบรัฐการของอโยธยาหรืออย่างตึกแค่เจ้าประเทศราช. แม้เมื่อครั้งเสด็จบรมราชธิเบติศรมหาจักรพรรดิราช พร้อมบริวารเสด็จขึ้นมาให้ทานช้างเผือกและราชรถก็ยังมีกรเอยถึง 'ออกญาธรรมราชา' อยู่อีก. อย่างไรก็ตามผู้เขียนร่วมมีความเห็นว่า เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนครอินทฯเสด็จขึ้นไปเมืองเหนือในปี ๑๔๐๘/๑๙๕๑ เห็นที่จะจัดการบ้านเมืองทางนั้นให้รามราชาราช

ได้ครองเมืองสุโขทัยและบรมपालครองเมืองสองแคว ส่วนกรณีการตั้งพระญาปาลเมือง/บรมपाल เป็นมหาธรรมราชาเมื่อใดนั้นจะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า.

ประการที่สองเกี่ยวกับการที่กษัตริย์ปอเล่ได้รับตราตั้งจากราชสำนักหมิงในปี ๑๔๐๕/๑๔๔๗ นั้น เราต้องย้อนกลับไปดูเรื่องพระญาไสยาไทเข้าแทรกแซงสงครามสืบราชสมบัติของล้านนาในราวปี๑๔๐๑/๑๔๔๔ โดยเข้าข้างเมืองเชียงราย. ถ้าข้อมูลในราชวงศ์ปรณเชียงใหม่ไม่ผิด ผู้เขียนใคร่สันนิษฐานว่า นับตั้งแต่พระญาไสยาไทได้ปราบดาภิเษกในปี ๑๓๙๖/๑๔๓๙ และ, ตามที่จารึกวัดบูรพารามกล่าวไว้, “นองด้วยท้าวพระญาที่คานูทิดมาไหว้คัล”^{๔๖} พระองค์ดูเหมือนจะได้มีพระเกียรติยศมากพอที่ท้าวที่ยุกุมกามจะมาขอความช่วยเหลือในปี ๑๔๐๑/๑๔๔๔. นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า การสถาปนารามราชาราชเป็นมหาธรรมราชาธิบดีไม่ได้หมายความว่า พระญาไสยาไทจะลดบทบาทอย่างแท้จริงของพระองค์ลง. ส่วนการรับพระราชทานตราตั้งจากราชสำนักหมิงนั้น, ถ้ามิใช่เป็นเพราะการชักจูงอย่างใดอย่างหนึ่งของท้าวที่ยุกุมกามแล้ว ก็คงเป็นเพราะจีนได้เห็นบทบาทและอิทธิพลของปอเล่รัฐที่อยู่ห่างไกลออกไปมากแต่เป็นตัวละครสำคัญสำหรับการเมืองท้องถิ่นใกล้ชายแดนญวน.

๑๑. สำหรับเรื่องของปอเล่ที่ปรากฏในลำดับต่อๆ ไปของหมิงซือสู่ ก็จำเป็นจะต้องนำเสนอในบริบทของประวัติศาสตร์ของภาคเหนือประเทศไทยเช่นเดียวกัน.

รายการที่ ๒

“เมื่อวันที่ ๑๙ เดือน ๗ ของฤดูใบไม้ร่วง ปีที่ ๓ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับวันที่ ๑๓ เดือนสิงหาคม ๑๔๐๕/๑๔๔๘) เตาเขียนตำเจ้าเมืองแห่งเซอหลี่ (เชียงรุ่ง) ได้จัดส่งทูตนามว่าหล่านเขียนชื่อมาราบบังคมทูลขอนำกองทัพไปตีเตาเจาส่วนเจ้าเมืองปาไปดำเตียน. องค์จักรพรรดิทรงมีพระราชดำรัสว่า ทราบแล้วสำหรับคำกราบบังคมทูลและทราบอย่างต้องแท้ถึงความสัตย์ซื่อและจงรักภักดีของท่าน. อันปาไปคนด้อย ตรีบัตต์สัตย์และออกตัญญูต่อราชสำนัก กระทำการโง่เขลาผิดอย่างองหังการโดยขัดขวางการเดินทางของราชทูตซึ่งเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนท่านองครองธรรม. ส่วนตัวเรานี้เป็นเจ้าชีวิตของชนทั้งหลายทั่วพื้นพิภพ, มีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสรวงสวรรค์ที่ทรงมีเมตตาต่อมวลมนุษยชาติ, หากมีชนผู้ใดตกระกำลำบาก, เราก็จะมีอันไม่เป็นสุข. อันทางปาไปนั้นที่ได้กระทำการอันมิดีมีงาม ก็คงเกิดจากบุคคลผู้เป็นหัวหน้าเพียงไม่กี่คน บรรดาทหารและพลเรือนทั้งหลายซึ่งอยู่ใต้การปกครองของคนเหล่านั้นล้วนแต่เป็นพลกนิกรของเรา. เมื่อจะต้องมีการทำสงครามจะไม่ให้มีการบาดเจ็บล้มตายอย่างมากมายได้อย่างไรเล่า. นอกจากนั้นบุคคลผู้เป็นเจ้าเมืองซึ่งเป็นชนท้องถิ่นนั้นก็ยิ่งเยาว์วัยและไร้เดียงสา. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคงเนื่องมาจากได้รับการเสียมสอนจงใจจากคนด้อยชั่วช้าเสียมากกว่า. ดังนั้นขณะนี้จึงได้จัดส่งราชทูตนำพระบรมราชโองการไปแจ้งให้แก่เขาปรับปรุงกลับตัวกระทำความดี และให้นำส่งเมิ่งไ่ผึงกับพวกซึ่งเป็นกลุ่มคนชั่วร้าย ขณะนี้ขอให้ท่านจัดส่งคนไปปอเล่ (สุโขทัย-พิษณุโลก) มู่ป้ง (แสนหวี) และเมิ่งเกิ่น (เมืองเงิน) เพื่อแจ้งความประสงค์เรา. หากปาไปดำเตียนยังคงดื้อรั้นขาดสัตย์ยัง, หรือนำส่งตัวกลุ่ม

คนชั่วร้ายไม่ครบถ้วน, ก็ขอให้พวกท่านรวมตัวกันเข้าโจมตีปราบปรามได้ แต่ให้จับกุมเฉพาะหัวใจผู้ชั่วร้ายและปลอบขวัญราษฎรทั้งหลายซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่, อย่าได้ฆ่าฟันทำร้ายกันมากนัก, จากนั้นให้สรรหาบุคคลผู้ประเสริฐอันเป็นเชื้อสายของตระกูลเจ้าเมืองนั้น แล้วจึงกราบบังคมทูลเพื่อแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองต่อไป. แต่ถ้าฝ่ายนั้นมีความสำคัญในความผิดและยอมรับผิด ก็ขอให้ถอนทัพกลับได้และอย่าเข้าโจมตี. ฯลฯ”^{๔๗}

สาระสำคัญของข้อความข้างต้นนี้มีดังนี้คือ

๑) เจ้าเมืองเชียงรุ่ง (เซอหลี่) คือ เตาชียนต้า (ท้าว...) ได้ส่งทูตไปเสนอขอให้ส่งทัพไปตีท้าวเจ้าสามฝั่กแห่งเมืองปาไปไต้เตียน;

๒) จักรพรรดิหย่งเล่อทรงกล่าวถึงสาเหตุความผิดของฝ่ายเมืองเชียงใหม่ว่าขัดขวางการเดินทางของราชทูต;

๓) กษัตริย์ท้าวเจ้าสามฝั่กทรงพระเยาว์และได้รับอิทธิพลที่ไม่ดีของเสนาบดีเมืองไฉ่ผิง (เมือง...) กับพรรคพวก ; และ

๔) ให้เจ้าเมืองเชียงรุ่งประสานงานกับปอเล่อ (สุโขทัย-พิษณุโลก), มู่โง (แสนหวี) และเมิ่งเก็น (เมืองเงิน-เชียงตุง) ยกทัพไปบังคับให้ท้าวเจ้าสามฝั่กตัวผู้กระทำผิด, หากมิยอมก็ให้เข้าโจมตี.

สำหรับประเด็นที่ ๒ นั้น ได้มีรายงานไปยังราชสำนักหมิงตั้งแต่วันที่ ๒๕ กันยายน ๑๔๐๕/๑๔๔๗ แล้วว่า ทางปาไปไต้เตียนได้พยายามขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของราชทูตจีน^{๔๘} จดหมายเหตุ หมิงซือหลู่ ลงวันที่ ๔ และ ๕ พฤศจิกายน ๑๔๐๕/๑๔๔๗ ระบุว่าราชสำนักหมิงได้ส่งราชทูตไปมอบตราตั้ง (ลายจุ่มเจีย?) แก่ราชสำนักเชียงใหม่^{๔๙} ในครั้งนั้นราชทูตจีนน่าจะได้ปรามท้าวเจ้าสามฝั่กเกี่ยวกับการขัดขวางการเดินทางของราชทูตจีน และทวงส่ง/บรรณาการตามที่ราชวงศ์ปกครองบังคับว่าเป็นสาเหตุของการสงครามที่จะเกิดต่อไป แม้ว่าราชวงศ์ปกครองเชียงใหม่จะระบุว่า ทูตจีนมาในราวปี ๑๔๐๒-๓/๑๔๔๕-๖ ก็ตาม^{๕๐} การที่เชียงรุ่งร้องเรียนเรื่องนี้ขึ้นมาใหม่มิได้สนใจค่าเตือนของจีน. การที่ราชสำนักเชียงใหม่แข็งข้อต่อจีน อาจมีสาเหตุแวดล้อมคือขัดขวางการติดต่อระหว่างราชทูตจีนกับรัฐเพื่อนบ้านโดยเฉพาะเชียงรายกับปอเล่อ ซึ่งรวมหัวกันเป็นศัตรูต่อท้าวเจ้าสาม. นอกจากนี้เชียงใหม่ยังต้องการขัดขวางการขยายอิทธิพลทางการเมืองในทางพหุติณย์ของจีนในปริมนทผลประโยชน์ของเชียงใหม่ซึ่งสะท้อนออกมาในการกะเกณฑ์ส่งไพร่พลในปริมาณเกินกว่าจะเป็นเพียงสัญลักษณ์ของการอ่อนน้อมในเชิงนิติณย์. นักวิชาการประวัติศาสตร์ย่อมต้องทราบดีว่าก่อนหน้านี้นั้นไปปาไปไต้ผู้ได้เคยมีประเด็นต่อต้านการขยายอำนาจของราชวงศ์หยวนอย่างรุนแรงตั้งแต่รัชกาลกุบไลข่านมาจนถึงราวปี ๑๓๑๐/๑๘๕๓.^{๕๑}

๑๒ รายการที่ ๓

“เมื่อเดือน ๑๐ ฤดูหนาว ปีที่ ๓ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๑๔๐๕/๑๔๔๘... หมายเหตุต้นหมอลา^{๕๒} เจ้าเมืองชนพื้นเมืองปอเล่อ และเตาเจาหนี^{๕๓} เจ้าเมืองชนพื้นเมืองปาไปไต้เจโนแห่งยูนนานได้จัดส่งทูตขึ้นเฝ้าขอสาบานและคณะมาถวายพระสุพรรณบัฏและถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นหมวกผ้าแพรประดับทองคำ รวมทั้ง

สิ่งของพื้นเมือง องค์จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการให้พระราชทานเงินตราและแพร
สียลายดอกตามลำดับฐานานศักดิ์”^{๕๔}

ท่านผู้อ่านควรสังเกตได้ด้วยความระมัดระวังว่า คณะทูตที่เข้าเฝ้าจักรพรรดิในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๑๔๐๕/๑๙๔๘ และมีไนซานฮาเคอ (นายสาม...) เป็นหัวหน้าคณะทูตนั้นดูเหมือนจะทำหน้าที่เป็นคณะทูตทั้งของมหาฮาดันมหาลาจา (มหาธรรมราชา) แห่งปอเล่และท้าวเจ้ายี่แห่งเชียงราย. หากข้อสังเกตนี้มีเค้าเป็นจริงก็ย่อมแสดงว่า ราชสำนักสมเด็จพระมหาธรรมราชา (ไชยาไท) และราชสำนักท้าวเจ้ายี่กุมกามยังคงเป็นพันธมิตรกันอย่างเหนียวแน่น, และการส่งทูตไปจีนอาจเกี่ยวกับการโจมตีเชียงใหม่ก็ได้ เพราะอีกเพียง ๑๔ วัน ต่อมาในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ปีเดียวกัน ก็มีรายงานมาถึงราชสำนักหนิงว่า ผู้สำเร็จราชการยูนนานมุ่งซึ่งได้เข้าโจมตีอาณาจักรไทยวนแล้วจักรพรรดิทรงมีรับสั่งดำหนีมุ่งซึ่งที่ยกทัพเข้าโจมตีปาไปต้าเตียนโดยมิได้รับความเห็นชอบจากทางเมืองหลวงเสียก่อน^{๕๕}

๑๓ รายการที่ ๔ สาระสังเขป

เมื่อเดือน ๑๒ ปีที่ ๓ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๑๔๐๕/๑๙๔๘ ผู้สำเร็จราชการยูนนานรายงานเข้ามาว่า กองทัพยูนนาน (ประมาณ ๑๗,๐๐๐ คน) ด้วยความร่วมมือจากกองทัพของเซอหลี่ (เชียงรุ่ง), เม็งเก็น (เมืองเงิน-เชียงตุง) และปอเล่ รวมหลายทางได้ตรุกเข้าไปในดินแดนปาไปต้าเตียนและตีได้เม็งหลี่ (เมืองลี่?), ลืออ่าย, เจ้อต้า, และเจียงเซี่ย ผลของสงครามทำให้ปาไปหวาดเกรงมาก จึงส่งผู้แทนเข้าพบแม่ทัพเพื่อขอขมาลาโทษ ครั้นนั้นจักรพรรดิทรงชมเชยความซื่อสัตย์และจงรักภักดีของเซอหลี่ มู่ปิง ปอเล่ และเม็งเก็น พร้อมทั้งมีพระบรมราชโองการให้กองทัพเหล่านี้ยุติการโจมตี.^{๕๖}

รายละเอียดในหนังสือดู อย่างอื่นมีว่า ครั้นนั้นเชียงแสนถูกทำลาย^{๕๗} ซึ่งก็ตรงกับราชวงศ์ปกครองเชียงใหม่ที่กล่าวว่าในจุลศักราช ๗๖๗ ปีดับแล้ว พวกฮ่อ (ยูนนาน) มาร้องทำทำศึก และตีเมืองเชียงแสนจนถึงขนาดต้องทำพิธีสืบชะตาเมือง^{๕๘} เท่ากับเป็นการยอมรับว่า เมืองเชียงแสนถึงกับแตก แต่เรื่องการถูกรุมโจมตีโดยหลายฝ่ายนั้น นักเรียบเรียงตำนานเชียงใหม่ไม่ทราบเสียแล้ว.

การข่มขู่ของราชวงศ์หนิงด้วยกำลังอย่างจริงจังในปลายปี ๑๔๐๕/๑๙๔๘ คงจะผลักดันให้เชียงใหม่ต้องยอมรับอิทธิพลจีนแต่อย่างอดเนื่องเพราะในวันที่ ๑๒ มีนาคม ๑๔๐๖/๑๙๔๙ ราชสำนักจีนต้องมีคำสั่งกำชับไปยังท้าวเจ้าสามให้ปฏิบัติตามสัญญา. ครั้งท้าวเจ้าสามส่งทูตไปถึงเมืองหลวงจีนในวันที่ ๒๙ กันยายน ๑๔๐๖/๑๙๔๙ ราชสำนักหนิงกลับไม่ยินดีให้คณะทูตไทยวนเข้าเฝ้าโดยอ้างว่าเชียงใหม่ไม่บริสุทธิ์ใจ.^{๕๙}

๑๔ รายการที่ ๕

“เมื่อวันที่ ๑ เดือน ๙ ปีที่ ๕ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับวันที่ ๑ ตุลาคม ๑๔๐๗/๑๙๕๐) เตาเจาส่านเจ้าเมืองปาไปต้าเตียน เตาเสียนไต้เจ้าเมืองลาว และมหาฮาดันมหาลาเจ้าเจ้า

เมืองชนพื้นเมืองแห่งปอเล่อ ต่างก็ได้จัดส่งบุคคลระดับหัวหน้ามาเข้าเฝ้าและถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นเครื่องเงินเครื่องทองและสิ่งของพื้นเมือง. องค์จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการให้พระราชทานเงินตราแก่ผู้เป็นหัวหน้าเหล่านั้นตามลำดับฐานานุศักดิ์”^{๖๐}

หมิงซือจู๋ กล่าวถึงท้าวเจ้าสามฝั่งแกนแห่งเชียงใหม่ว่า ท้าวแสนไทกษัตริย์ลาวและสมเด็จพระมหาธรรมราชา (ไชยยาไท) แห่งปอเล่อว่าได้ส่งคณะทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการต่อจักรพรรดิหย่งเล่อ แต่ขอให้สังเกตว่า หลังจากปี ๑๔๐๕/๑๔๔๔ ไปแล้ว ท้าวเจ้าที่ยกมกมแห่งเชียงรายจะไม่ปรากฏอยู่ในบันทึกเงินอีกเลย.

๑๕ รายการที่ ๖

“เมื่อเดือน ๙ ปีที่ ๙ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๑๔๑๑/๑๔๕๔) เตาเขียนตำเจ้าเมืองปกครองทหาร และพลเรือนแห่งเซอหลี่ ป่านหยางหล่านเจ้าเมืองชนพื้นเมืองแห่งปอเล่อได้จัดส่งทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ อันได้แก่ ข้างและม้า องค์จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการให้พระราชทานเงินตราอย่างถ้วนหน้า.”^{๖๑}

เราจะสังเกตได้ทันทีว่า การส่งทูตไปจีนของปอเล่อได้ขาดหายไป ๔ ปีพอดี แต่เมื่อส่งไปใหม่ในปี ๑๔๑๑/๑๔๕๔ นั้น พระนามกษัตริย์ได้เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด. คำว่า ‘ป่านหยางหล่าน’ นี้ สามารถด่าเสียงทางสัทศาสตร์เป็น ‘พรญาราม’ ได้อย่างไม่ต้องเคอะเขิน. ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานไว้ก่อนหน้านี้ว่า เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (ไชยยาไท) สิ้นพระชนม์ลงในปี ๑๔๐๘/๑๔๕๑, ตามที่บ่งไว้ในจารึกวัดบูรพาราม, สมเด็จพระนครอินทราชาธิราชแห่งอโยธยาได้เข้ามาจัดแจงปัญหาการสืบราชสมบัติของสุโขทัย และสุโขทัยต้องถูกลดฐานะเป็นประเทศราช. พรญารามราชาธิราช, ถึงแม้จะมีใช้เป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (ผู้หลาน) อย่างอิสริยาธยาต่อไป แต่คำว่า ‘ออกญาธรรมราชา’ ที่ปรากฏในจารึกหลักนายอินทรสศักดิ์ ในเรื่องราวปี ๑๔๑๒/๑๔๕๕ นั้น แสดงว่า พระองค์ยังทรงได้รับการยกย่องเหนือกว่าเชื้อพระวงศ์สุโขทัยพระองค์อื่น ๆ รวมทั้งบรมปาลซึ่งอาจได้ไปครองเมืองพิษณุโลก หรือชัยนาท.

๑๖ รายการที่ ๗

“เมื่อเดือน ๓ ปีที่ ๒๒ แห่งรัชศกหย่งเล่อ (ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ๑๔๒๔/๑๔๖๗) เตาเจ้าล้าน เจ้าเมืองแห่งปาไปต้าเตียน เตาขวงเม้ง เจ้าเมืองแห่งจิงอันเซอหลี่ และซีลีหลานหมาลาเจ้าเมืองชนพื้นเมืองแห่งปอเล่อ ต่างก็จัดส่งบุคคลชั้นหัวหน้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการ ได้แก่ ม้า ข้าง เครื่องเงินและเครื่องทอง องค์จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการให้พระราชทานเงินตราให้แก่ผู้เป็นทูตเหล่านี้ตามลำดับฐานานุศักดิ์”^{๖๒}

หลังจากว่างเว้นไปเป็นเวลาราว ๑๒ ปี นับแต่ ๑๔๑๑/๑๔๕๔ ปอเล่อได้ส่งทูตไปจีนอีกในตอนปลายปี ๑๔๒๓/๑๔๖๖ หรือต้นปี ๑๔๒๔/๑๔๖๗ และคณะทูตชุดนี้ได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิในวันที่ ๑๓ เมษายน ๑๔๒๔/๑๔๖๗ พร้อมกับทูตจากเชียงใหม่ และเชียงรุ่ง. พระมหากษัตริย์ที่จีนบันทึกไว้คือ ‘ซีลีหลานหมาลา’ หรือ ‘ศรีรามราช’. ผู้เขียนยังไม่เห็นเหตุผลที่จะสันนิษฐานว่า ป่านหยางหล่าน (พรญาราม) ที่ส่งทูตไปในปี ๑๔๑๑/๑๔๕๔ จะเป็นคนละองค์กับ ซีลีหลานหมาลา (ศรีรามราช) ที่ส่งทูตไปในปี ๑๔๒๔/๑๔๖๗ ดังนั้นจึงดู

เหมือนว่า ออกญาธรรมราชา/รามราชาธิราช จะครองราชสมบัติอยู่ค่อนข้างนาน.

๑๗ รายการที่ ๘

“เมื่อเดือน ๑๐ ถุศุหนาว ปีที่ ๗ แห่งรัชศกชวเนตอ (ตรงกับวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๑๔๓๒/๑๙๗๕) ฯลฯ เตาเจ้าล้านเจ้าเมืองชนพื้นเมืองแห่งปาไปต้าเตียนได้ส่งคนมาถวายเครื่องราชบรรณาการ ได้แก่ สิ่งของพื้นเมือง พร้อมกันนี้ได้กราบบังคมทูลว่า ปอเล่ได้นำกองทหารถู่หย่าของเจ้าเมืองชนพื้นเมืองมารุกรานเป็นอาจิน ชำพันคนล้มตายและปล้นสะดมเอาทรัพย์สินสิ่งของไป จึงขอให้ยกกองทัพไปปราบปราม องค์จักรพรรดิทรงมีพระราชดำรัสแก่ขุนนางผู้ใกล้ชิดว่าทราบวาปาไปต้าเตียนอยู่ห่างจากยูนนานถึงห้าพันกว่าลี้เป็นดินแดนอันไกลโพ้น ส่วนปอเล่และถู่หย่ากับเจ้าเมืองชนพื้นเมืองก็ยังไม่เคยมาสวามิภักดิ์ จะให้เราเกณฑ์ราษฎรคนจีนไปทำศึกสงครามเพื่ออนารยชนอันอยู่แดนไกลได้อย่างไรเล่า นอกจากนั้นอันอุปนิสัยใจคอของอนารยชนย่อมจะห้าวหาญ...คงจะชิงก๊ราข้าก็แรง ไม่สู้จะดีทั้งคู่ จะโทษว่าเป็นความผิดของปอเล่ลำพังฝ่ายเดียวจะถูกต้องหรือ จึงเห็นสมควรให้มีพระบรมราชโองการสั่งสอนตักเตือน ขอให้ปรองดองสมานมิตรไมตรีต่อกันระหว่างเพื่อนบ้านพิทักษ์รักษาเขตแดนดินและบำรุงรักษาอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข หากที่สุดปรากฏว่ายังคงรุกรานปล้นสะดมไม่หยุดหย่อนก็ให้ถวายบังคมกราบทูลมาให้ทราบทูลอีกครั้งหนึ่ง”^{๖๓}

ใน หมิงซือ, ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ฉบับหอหลวง ซึ่งได้คัดลอกข้อความจากหมิงซือสู่ ไปสรุปอีกครั้งหนึ่งนั้นได้กล่าวว่า

“เมื่อปีที่ ๗ แห่งรัชศกชวเนตอ (ตรงกับปี ๑๔๓๒/๑๙๗๕) (ปาไปต้าเตียน) ได้ส่งทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ พร้อมทั้งกราบบังคมทูลว่า เจ้าเมืองชนพื้นเมืองแห่งปอเล่ได้นำกองทหารถู่หย่ารุกรานเข้ามาในดินแดนเช่นฆ่าผู้คนและปล้นสะดมเป็นอาจิน จึงใคร่ขอให้ส่งกองทัพไปปราบปราม องค์จักรพรรดิทรงมีพระราชดำริว่า ปาไปต้าเตียนตั้งอยู่ห่างไกลจากยูนนานถึงห้าพันกว่าลี้ ส่วนทั้งปอเล่ และถู่หย่าต่างก็ยังไม่เคยมาสวามิภักดิ์แต่อย่างใด. ดังนั้นการที่จะให้จีนทำสงครามเพื่อชาวอนารยชนอันอยู่แดนไกลจึงมิใช่กุศโลบายที่ถูกต้อง จึงทรงให้มีพระบรมราชโองการไปตักเตือนเท่านั้น”^{๖๔}

๑๘ สาระสำคัญของรายการที่ ๘ นี้ก็คือ ประการแรกท้าวเจ้าสามแห่งเชียงใหม่ส่งทูตไปทูลจักรพรรดิจีนขอให้ส่งกองทัพไปตีปอเล่; ประการที่สอง เหตุเพราะปอเล่่นำกองทหารของถู่หย่ามารบอยู่เป็นอาจิน; ประการที่สาม จักรพรรดิจีนทรงปฏิเสธคำขอของท้าวเจ้าสามฝั่งแกน; และประการที่สี่ ปอเล่และถู่หย่าต่างก็ไม่เคยมาสวามิภักดิ์.

๑๙ ประการที่หนึ่ง การที่ท้าวเจ้าสามฝั่งแกนส่งทูตไปราชสำนักหมิงเพื่อขอให้ยกทัพไปช่วยตีปอเล่่นี้เป็นสถานการณ์ที่ตรงข้ามกับในปี ๑๔๐๕/๑๙๔๔ เมื่อเซอหลี่/เชียงรุ่งขอให้จีนจัดทัพไปรุมกินโต๊ะปาไปต้าเตียน. หลังจากวิกฤตการณ์ครั้งนั้นผ่านพ้นไปดูเหมือนว่าท้าวเจ้าสามจะมีความใกล้ชิดกับราชสำนักหมิงมากพอสมควร. เท่าที่ปรากฏในหมิงซือสู่ ปาไปต้าเตียนกับราชสำนักหมิงมีการติดต่อสัมพันธ์ทางการ

ทุกกันระหว่างปี ๑๕๐๖/๑๕๔๙ ถึงปี ๑๕๓๒/๑๕๗๕ จำนวน ๑๘ ครั้ง^{๖๕} หรือ หนึ่งครั้งทุก ๆ ๑.๕ ปี ซึ่งดีมากพอที่จะทำให้เชียงใหม่คิดขอให้จีนตอบแทนอะไรบ้าง.

๒๐ ประการที่สอง ปาไปต้าเตียนกล่าวว่า ปอเล่่นำทัพของถู่หย่ามารุกรานอยู่เป็นอาจิน. เป็นที่น่าเสียดายว่าราชวงศ์ปกรณ์เชียงใหม่มิได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างเชียงใหม่มากับสุโขทัย-พิษณุโลก และการนำทัพอโยธยา (ถู่หย่า) มาตีดินแดนเชียงใหม่นิรัชกาลเจ้าสามฝั่งแกนเลย. อย่างไรก็ตาม, เงื่อนงำของความขัดแย้งครั้งใหม่ระหว่างปอเล่กับปาไปต้าเตียนได้ไปปรากฏอยู่ในหลักฐานที่เพิ่งค้นพบไม่นาน นั่นคือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาความพิศดารฉบับปลีกหมายเลข ๒/ก.๑๒๕ เพียงแต่ระยะเวลาการเกิดเหตุการณ์แตกต่างไป.

ฉบับ ๒/ก.๑๒๕ กล่าวว่าในปี ๘๕๕/๑๔๘๓/๒๐๒๗ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นที่เมืองน่าน กล่าวคือ ท้าวแพงกับท้าวเหาะรวมหัวกันเป็นกบฏจับพรญาแก่นท้าวไว้ได้ แต่ต่อมาพรญาแก่นท้าวเจ้าเมืองน่านได้รับการช่วยเหลือจึงหนีจากน่านผ่านเตาไห, สวางคบุรีและตรอนจนไปพบกับพรญาเซลียงผู้เป็นบิดา. ครั้งนั้นพรญาเซลียง เจ้าเมืองสวรรคโลกได้พาตัวไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่สอง (เจ้าสาม) ที่อโยธยา. ในปีถัดมาคือ ๘๕๖/๑๔๘๔/๒๐๒๘ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่สองทรงให้ขุนมนุทัพลุขทัย, กำแพงเพชร และพิษณุโลกขึ้นไปช่วยพรญาเซลียงตีเมืองน่านคืน.^{๖๖} พงศาวดารเมืองน่านของแสนสุรินทร์ ที่แต่งสมัยหลังและตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ กล่าวถึงเหตุการณ์ตอน อินตะแก่นท้าว เจ้าเมืองน่านถูกน้องสองคนแย่งชิงราชสมบัติเมื่อขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๓ เดือน ว่าเกิดขึ้นในจุลศักราช ๗๙๕ ปีระวงไก่อ^{๖๗} ความจริงปีระวงไก่อควรตรงกับจุลศักราช ๗๙๓/๑๔๓๑/๑๔๗๔. สำหรับปี จ.ศ. ๘๕๕ และ ๘๕๖ ในฉบับ ๒/ก.๑๒๕ นั้น ดร.ไมเคิล วิกเคอรี ได้ปรับใหม่ให้ตรงกับปีนักษัตร และสอดคล้องกับโครงสร้าง chronology ของฉบับหลวงประเสริฐฯ จึงได้เสนอแก้เป็น ๘๐๕/๑๔๔๓/๑๔๘๖ และ ๘๐๖/๑๔๔๔/๑๔๘๖^{๖๘} ผู้เขียนเห็นว่า เฉพาะการแก้ไขปีเหตุการณ์ให้ตรงกับฉบับหลวงประเสริฐฯ นั้น ดร.ไมเคิล วิกเคอรี มีเหตุผลที่ฟังขึ้นแต่ถึงเล (อย่างที่เคยลังเลมาตลอด) ว่า chronology ของฉบับหลวงประเสริฐฯ ก่อนรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่สอง นั้นถูกต้องแล้ว.^{๖๙}

๒๑ ผู้เขียนเชื่อว่า ความขัดแย้งระหว่างเชียงใหม่มากับปอเล่ และถู่หย่าที่กล่าวไว้ในรายการที่ ๔ ของหมิงซือสู๋ ขัดแย้งกับความในพงศาวดารน่านและฉบับ ๒/ก.๑๒๕ เกี่ยวกับเมืองน่านนั้นเป็นเหตุการณ์คราวเดียวกัน สาเหตุที่แท้จริงนั้นมาจากการเมืองแย่งราชสมบัติในเมืองน่านซึ่งในอดีตเป็นพันธมิตรกับสุโขทัยมานาน. เมื่อเจ้าเมืองถูกโค่นแล้วก็ต้องหนีไปพึ่งพันธมิตรดั้งเดิม ในขณะที่ผู้แย่งชิงราชสมบัติต้องหนีไปขอความสนับสนุนจากเพื่อนบ้านที่ใหญ่กว่าทางเหนือคือ เชียงใหม่ ซึ่งตามหลักฐานจีนไม่ถูกกันกับปอเล่ หรือสุโขทัย-พิษณุโลก. ปัญหาอยู่ตรงที่ว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเมื่อไรแน่คือ ๑) หมิงซือสู๋ บอกว่าเกิดขึ้นก่อนพดุงจิกายน ๑๕๓๒/๑๕๗๕ สักระยะเวลาหนึ่ง “ปอเล่่นำกองทหารถู่หย่า...มารุกรานเป็นอาจิน”; ๒) พงศาวดารเมืองน่าน ว่าเกิดขึ้นในปี ๗๙๓/๑๔๓๑/๑๔๗๔; และ ๓) ฉบับ ๒/ก.๑๒๕ (ตาม ดร.ไมเคิล วิกเคอรี) ว่าเกิดขึ้นในปี ๘๐๕/๑๔๔๓/๑๔๘๖.

ดูตามน้ำหนักความน่าเชื่อถือแล้ว หมิงซือสู๋ ในฐานะเอกสารเกือบร่วมสมัย น่าจะได้รับการยึดถือมากที่สุด. ในขณะเดียวกัน, ดังที่ท่านผู้อ่านได้ประจักษ์จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมาแล้วในบทความนี้, ราชวงศ์ปกรณ์เชียงใหม่มิสามารถผ่านการสอบได้อย่างสบาย ในแง่ของปีศักราชที่ยืนยันได้จาก หมิงซือสู๋.

พงศาวดารเมืองน่าน น่าจะอยู่ในร่องรอยประเพณีนิยมการบันทึกประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ปกรณ์และ ควรได้รับการประเมินความน่าเชื่อถือในลักษณะเดียวกัน. เพราะฉะนั้นผู้เขียนจึงมีใจโน้มเอียงว่าเหตุการณ์ที่เมืองน่านเกิดขึ้นในปี ๑๔๓๑/๑๔๗๔, และในปีถัดมา ๑๔๓๒/๑๔๗๕ กองทัพเมืองเหนือและอโยธยาจึงได้ยกทัพขึ้นไปตีเมืองน่าน, และครั้งถึงปลายปี ๑๔๓๒/๑๔๗๕ นั้นเอง เชียงใหม่จึงต้องแจ้งขอความช่วยเหลือจากราชสำนักหมิง. บทสรุปอีกประการหนึ่งคือ ศักราชในฉบับ ๒/ก.๑๒๕ ซึ่ง ดร.ไมเคิล วิกเคอร์รี่ได้ปรับให้สอดคล้องกับฉบับหลวง/ประเสริฐฯ ได้คลาดเคลื่อนไปหนึ่งรอบนักษัตร.

๒๒ ประการที่สาม เรื่องที่จักรพรรดิจินทรงปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือปาไปต้าเตียนโดยบอกว่า ปาไปต้าเตียนอยู่ห่างจากยูนนานถึงห้าพันลี้ นั้นว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของจีนที่เปลี่ยนไป, เพราะในสมัยแผ่นดินหยวนมาถึงแผ่นดินหมิงตอนต้น ๆ จีนได้พยายามสร้างอิทธิพลในเขตภาคเหนือของไทยอย่างจริงจังและต่อเนื่อง. เป็นที่ทราบกันดีในบรรดาผู้ศึกษาประวัติศาสตร์จีนว่า รัชกาลจักรพรรดิหย่งเล่อ เป็นสมัยแห่งการแผ่การมีของจักรวรรดิจีนและการเผชิญภัยในนโยบายต่างประเทศ. พระราโชบายดังกล่าว นับว่าเป็นการสิ้นเปลืองราชทรัพย์อยู่มิใช่น้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสำรวจดินแดนโพ้นทะเล.^{๙๐} เมื่อจักรพรรดิซวนจงขึ้นครองราชย์และปาไปต้าเตียนก็ได้รับแจ้งในเดือนเมษายน ๑๔๒๕/๑๔๖๘ แล้วพระราโชบายจึงได้เปลี่ยนแปลงเป็นการถดถอยทางการทูต, โดยเฉพาะกับรัฐเล็ก ๆ ที่จีนจะมีได้ประโยชน์อะไร. การเปลี่ยนท่าทีของจีนแสดงว่าจีนให้ความสนใจจริงๆ แก่เชียงใหม่น้อยลงในช่วงเวลานี้.

๒๓ ประการที่สี่ หมิงซือหลู กล่าวว่า องค์จักรพรรดิจินไม่อยากจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่าง ปาไปต้าเตียนกับดินแดนที่อยู่ห่างไกลแทบไม่เคยรู้จัก เช่น ปอเล่อ และถู่หย่า ซึ่งต่างก็ไม่เคยมาสมาคมกับกั๊กตี้. เราต้องเข้าใจว่าข้อความนี้หมายถึงนับตั้งแต่ผลัดเปลี่ยนแผ่นดินในจีน ทั้งปอเล่อและถู่หย่าไม่ได้ส่งทูตไปสมาคมกับกั๊กตี้ เช่น ปาไปต้าเตียน. ความจริงปอเล่อส่งทูตไปครั้งสุดท้ายเมื่อ ๘ ปีก่อน, ส่วนถู่หย่านั้นจีนเข้าใจผิด เนื่องจากจู่ ๆ ก็มาโผล่ในรายชื่อของรัฐบาลที่ติดต่อกับจีนผ่านทางยูนนานหรือทางบก. ในระบบรัฐบาลการนั้น อโยธยาดำเนินการติดต่อสัมพันธ์ทางการทูตและเศรษฐกิจกับจีนโดยการคมนาคมทางทะเล.

๒๔ ในฐานะนักวิชาการประวัติศาสตร์ ผู้เขียนร่วมได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลในการใช้หลักฐานชั้นต้น เช่น หมิงซือหลู ตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารประวัติศาสตร์ไทยที่ส่วนมากมักจะเขียนขึ้นสมัยหลังมาก ๆ. การตรวจพิจารณาโดยอาศัยบัญชีคำ ‘ปอเล่อ’ ในหมิงซือหลู เพียง ๘ รายการ ก็สามารถช่วยให้เราเข้าใจการคลี่คลายของประวัติศาสตร์ไทยได้มิใช่น้อย มีอยู่ประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนได้ละไว้ก่อนในตอนจบหัวข้อที่ ๑๗ ข้างต้นก็คือ การผลัดเปลี่ยน ‘มหาธรรมราชา’ ในเมืองเหนือ

หมิงซือหลู ได้จดพระนามเจ้าเมืองปอเล่อไว้ในปี ๑๔๑๑/๑๔๕๔ และ ๑๔๒๕/๑๔๖๗ ได้ว่า ‘พรญาราม’ และ ‘ศรีรามราช’ ตามลำดับ. เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนครอินทราชาธิราชขึ้นมาใกล้เคียง/หรือฉวยโอกาสแทรกแซงการจลาจลในหัวเมืองเหนือ นั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชา ‘พรญาราม (ราชาธิราช)’/ ‘ศรีรามราช’ ต้องลดฐานะเป็น ‘ออกญาธรรมราชา.’ ประเด็นปัญหาที่ควรสันนิษฐาน คือ เพราะเหตุใดจึงยังทรงส่งทูตไปจีนได้อีก. ประการแรกอาจเป็นเพราะราชสำนักอโยธยาไม่ทราบ, หรือประการที่สองราชสำนักอโยธยาทราบแต่ได้หลีกเลี่ยงที่จะเข้าบังการโดยตรงและยังไว้พระเกียรติยศในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์สุโขทัยอยู่ก่อน, อย่างใดอย่างหนึ่ง

นำเสียดายที่ ปอเล่ส่งทูตไปจีนเป็นครั้งสุดท้ายในปี ๑๔๒๔/๑๔๖๗ ซึ่งจีนบันทึกพระนามกษัตริย์ไว้ด้วย. เราจะหารายต่อของประวัติศาสตร์สุโขทัยได้อย่างไร? จารึกหลักที่ ๑๒ กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ในปี ๑๔๒๖/๑๔๖๙ พระชนม์ของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ‘ผู้อิศราธิปไตยในชัยนาทบุรี’ ครบ ๓๖ พรรษา. พระมหาธรรมราชาพระองค์นี้คือ บรมपाल ผู้ซึ่งพงศาวดารฉบับหมายเลข ๒/ก.๑๐๔ กล่าวว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชทรงสถาปนาให้เป็น มหาธรรมราชา ในจุลศักราช ๘๐๓/๑๔๔๑/๑๔๘๕^{๗๑} แต่จะเห็นได้ตามจารึกหลักที่ ๑๒ ว่า บรมपालหรือพรญาบาลเมืองได้เป็นมหาธรรมราชา ‘ผู้อิศราธิปไตยในชัยนาทบุรี’ แล้วตั้งแต่ปี ๑๔๒๖/๑๔๖๙. ดังนั้นเราจึงมีเหตุผลที่จะสรุปได้ว่า พงศาวดารฉบับ ๒/ก.๑๐๔ นั้นให้ศักราชไว้ผิดอย่างแน่นอน.

จากการที่คณะทูตในปี ๑๔๒๔/๑๔๖๗ เป็นคณะสุดท้ายของปอเล่และของรัชกาลพรญารามราชาธิราชกับการที่บรมपालได้เรียกตัวเองว่า มหาธรรมราชา ในปี ๑๔๒๖/๑๔๖๙ นั้น ผู้เขียนเชื่อว่า พรญารามราชาธิราช ‘ออกญาธรรมราชา’ อาจจะสิ้นพระชนม์ลงในระหว่างปี ๑๔๒๔ กับ ๑๔๒๖ นั่นเอง. การสถาปนาบรมपाल หรือ พรญาบาลเมือง เป็นมหาธรรมราชา จึงนับว่าเป็นการยกย่องเกียรติยศเหนือกว่าเจ้าเมืองหัวเมืองเหนืออื่นๆ. ความใกล้ชิดระหว่างเชื้อพระวงศ์สุโขทัยสายพรญาบาลเมืองกับสมเด็จพระบรมราชาธิราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระราชเทวีของฝ่ายหลังเป็นขนิษฐาของพรญาบาลเมืองและเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระเชษฐาธิราช ราเมศวรบรมไตรโลกนาถ^{๗๒} น่าจะเป็นพระราโชบายอันชาญฉลาดในการเข้าควบคุมอาณาจักรสุโขทัย-พิษณุโลกอย่างใกล้ชิดและการเมืองเรื่องสมรสน่าจะเป็นการวางรากฐานการที่จะผนวกดินแดนเมืองเหนือเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา. เหตุผลข้างต้นน่าจะอธิบายว่า หลังรัชกาลพรญารามราชาธิราชแล้วเหตุใดปอเล่จึงหายไปจากการรับรู้ของราชสำนักจีน.

๒๕ จากการนำหมิงสี่อู่ในส่วนที่เกี่ยวกับปอเล่มาสู่บริบทของประวัติศาสตร์ไทยภาคเหนือ แล้ว, เราพอจะได้รับความรู้ใหม่ๆ บ้าง ดังที่กล่าวไปแล้วคือ.

๒๕.๑ การแข่งขันอำนาจกันในระดับท้องถิ่นระหว่างปาไปต้าเตียน-เชียงใหม่ กับสุโขทัย-พิษณุโลก ตลอดรัชกาลท้าวเจ้าสามฝั่งแกนแห่งเชียงใหม่.

๒๕.๒ ประวัติศาสตร์การทูตระหว่างจีนกับปาไปต้าเตียนและสุโขทัย-พิษณุโลก.

๒๕.๓ การตรวจสอบรัชกาลและปีรัชกาลของกษัตริย์สุโขทัย-พิษณุโลกในยุคหลัง. ในที่นี้เราน่าจะต้องให้ความสำคัญแก่รัชกาลของพรญาโลภญาไท และพรญารามราชาธิราชมากกว่าที่เคยเป็นมา.

๒๕.๔ ในแง่ประวัติศาสตร์นิพนธ์, เราได้พบว่าโดยทั่วไปแล้ว ราชวงศ์ปกครองเชียงใหม่มีความถูกต้องในแง่ศักราชเหตุการณ์และการกล่าวถึงลักษณะของเหตุการณ์ค่อนข้างสูงทั้งนี้นับแต่รัชกาลท้าวเจ้าสามฝั่งแกนไป.

การคลี่คลายอย่างแจ่มแจ้งของประวัติศาสตร์ไทยโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับอาณาจักรพม่าราม-เชียงใหม่ ควรจะได้รับการมองและขยายความจากแง่มุมของ หมิงสี่อู่ อย่างจริงจัง เพราะยังมีข้อมูลอีกจำนวนมากที่นักประวัติศาสตร์ไทยมิได้นำมาใช้ประโยชน์. ในโอกาสข้างหน้าหากคณะกรรมการฝ่ายเอกสารจีนได้มีนโยบายแปลเอกสารของราชวงศ์หยวนเกี่ยวกับปาไปต้าเตียนและ หมิงสี่อู่ เกี่ยวกับปาไปต้าเตียนให้ครบถ้วนแล้ว พรหมแดนความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเราจะขยายออกไปอีกมาก.

เชิงอรรถ

- ๑ ผลงานเขียนของศาสตราจารย์วูล์ฟกัง ฟรังก์ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่ใน Wolfgang Franke, *An Introduction to the Sources of Ming History*, (Kuala Lumpur : University of Malaya Press, 1968); "Some Remarks on Chinese Historical Sources in Southeast Asia, with Particular Consideration of the Ming Period, 1368-1644" in *Sino - Malaysiana*; (Singapore : South Seas Society, 1989) : 476-488; "The Veritable Records of the Ming Dynasty (1368-1644)" in W.G. Beasley and E.G. Pulleyblank, eds., *Historians of China and Japan*, (London : Oxford University Press, 1961) : 60-77.
- ๒ Wang Gungwu, "The Opening of Relations between China and Malacca, 1403-5," in John Bastin and R. Roolvink, eds., *Malayan and Indonesian Studies*, (London : Oxford University Press, 1964) : 87-104.
- ๓ Geoff Wade, "The 'Ming Shi-lu' as a Source for Southeast Asian History, 14th to 17th Centuries," Paper presented at the 12th Conference of International Association of Historians of Asia, University of Hong Kong, June 24-28, 1991.
- ๔ ดู *ibid.* : Appendix, 22-25, 26-27, 102-108.
- ๕ G. Coedès, "Documents sur l'histoire politique et religieuse du Laos occidental", BEFEO, 25 (1925) : 73, 95, 96 และ 98; แสง มณวิฑูร, แปล *ชินกาลมาลีปกรณ์*, (กรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะ โบราณสถาน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, พฤษภาคม ๒๕๐๑) : ๘๑, ๙๗ และ ๑๐๐; และ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร, "สยาม", *วารสารแห่งสมาคมคันฉะนาทวิชาประเทศไทย*, ฉบับที่ ๔, เล่ม ๓ (สิงหาคม ๒๔๘๘) : ๑๗-๑๙.
- ๖ Sun Laichen, "The Origin of 'Bo-le' : On the Relations between the Kingdom of Sukhothai and the Ming Dynasty in the Early Fifteenth Century". (Paper presented at the 4th International Conference on Thai Studies, Kunming, PRC, May 11-13, 1990) : 2.
- ๗ เงินที่เจิง, *ประวัติศาสตร์โบราณคดีไทย*, (๑๙๖๒) : ๗๓-๗๔.
- ๘ ฟางกั๋วหวิ, *คำอธิบาย ภูมิ-ประวัติศาสตร์ของจีนทางตะวันตกเฉียงใต้*, (ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์จงหวิ, ๑๙๘๗) : ๑๐๒๐.
- ๙ Sun Laichen, *op. cit.*, : 3.

- ๑๐ เงินเจียนหยง และคณะ, *ประมวลคำอธิบายชื่อสถานที่ทางทะเลได้ในสมัยโบราณ*, (ปักกิ่ง: สำนักพิมพ์ จงหัว, ๑๙๘๖) : ๕๔๓-๕๔๔.
- ๑๑ จิ้งเจิ้นกั๋ว, *ประมวลเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับลาวในเอกสารโบราณของจีน*, (เหอหนาน : สำนักพิมพ์ ประชาชนแห่งเหอหนาน, ๑๙๘๕) : ๑๐๘ เชิงอรรถที่ ๓๖.
- ๑๒ หวังจั้นมิน, *ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเซอหลี่กับเมืองปาไปซีฟูในพุทธศตวรรษที่ ๑๙*, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาศาสตร์ประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ๒๕๓๑ : ๘๙, ๙๑.
- ๑๓ หมิงสื่อ, บรรพที่ ๓๑๕ : ‘สำนักเจ้าเมืองชนพื้นเมืองยูนนาน ตอนว่าด้วยปาไปซีฟู’, ฉบับ ค.ศ. ๑๗๓๙.
- ๑๔ หยวนสื่อ (ฉบับชำระใหม่) ตอน ‘ปาไปซีฟู’, ๑๙๓๑.
- ๑๕ หลี่เลียง, *ตำหมิงอีถ่งจื่อ*, บรรพที่ ๘๗, ๑๔๖๑.
- ๑๖ กุ่เอียนอู่, *เทียนเซี่ยจิ้นกั๋วลี้บิ่งซู*, ๑๖๖๓-๑๖๘๒.
- ๑๗ กุ่จู่อี้, *ตู้สือฟางอีจีเอี้ยว*, บรรพที่ ๑๑๙, ๑๖๙๐.
- ๑๘ เฟิงอ้าว, ‘ตอนว่าด้วยสำนักเจ้าเมืองปกครองทางทหารและพลเรือนเซอหลี่’.
- ๑๙ คำว่า ‘ปาไปซีฟู’ ปรากฏเป็นครั้งแรกใน *หยวนสื่อ* ในรัชศกจ่งถงแห่งรัชกาลจักรพรรดิคุปไลซ่าน, นั่นคือ ระหว่างปี ๑๒๖๐-๖๓/๑๘๐๓-๖, ซึ่งยังมีได้ตั้งเมืองฟิงครู่-เซียงใหม่. ถ้าเชื่อตาม *ชินกาลมาลีปกรณ์* ว่า ก่อนหน้าสร้างเมืองเซียงใหม่ในปี ๑๒๙๖/๑๘๓๙ กษัตริย์มังรายได้ครองอยู่ที่ เซียงราย เมืองหลวงของโยนรัฐ เราก็ควรถือว่า ‘ปาไปซีฟู’ หมายถึงโยนรัฐ-เซียงราย. ครั้นมาถึงสมัยต้นราชวงศ์หมิง ก็ยังใช้ชื่อนี้เรียกอาณาจักรฟิงครู่-เซียงใหม่ จนถึงปี ๑๓๘๘/๑๙๓๑. หลังจากนั้นมากลับเรียกว่า ‘ปาไป’ เฉยๆ และคงจะหมายถึง อาณาจักรของพวกไทยวน, จนกระทั่ง ‘ปาไป’ ได้แยกออกเป็นสองศูนย์การปกครอง จึงได้มีการแยกเรียก ‘ปาไปเจอโน้’ (เซียงราย) และ ‘ปาไปต้าเตียน’ (ฟิงครู่-เซียงใหม่) เริ่มตั้งแต่ปี ๑๔๐๔/๑๙๔๗.

ดู G.H. Luce, “Early Syām in Burma’s History”, *JSS*, 46, 2 (1958) : 128; Wade, *op. cit.*, : Appendix, 22.

๒๐ Coedès, “Documents” : 94.

๒๑ ถ้าจะดูย้อนไปกว่านั้นใน *ชินกาลมาลีปกรณ์* นั้น เมื่อพระรัตนปัญญาเล่าเรื่องตอนที่สมเด็จพระรามาริบัติ ที่ ๑ ฉวยโอกาส ตอนข้าวยากหมากแพงยกทัพมายึดเมืองชัณนาทปุระ และในภายหลังพระมหารัชมหาราชา (ลิไทย) ได้ได้เมืองคินันั้น มีความต่อไปว่า พระมหารัชมหาราชาได้ทรงมอบหมายให้พระชนิษฐา องค์โต (ซึ่งคงจะเป็นพระอัครมเหสีด้วย) ทรงปกครองเมืองสุโขทัยแล้วพระองค์เองได้

นำพระพุทธรูปหนึ่งไปปกครองอยู่ที่ชัยนาทปุระ. หลักฐานประเภทจารึกร่วมสมัยยืนยันว่า พระองค์ได้เสด็จไปปกครองอยู่ที่เมืองสองแควระยะหนึ่ง. ไม่ว่าเรื่องราวภูมิหลังใน *ชินกาลมาลีปกรณ์* จะถูกต้องหรือไม่ อย่างไร? เราก็พอจะกล่าวได้ว่าในความรู้ของล้านนา, ชัยนาท ก็คือ สองแคว นั่นเอง.

ดู *ibid.* : 100.

ส่วนคำ ‘ชัยนาท’ ที่ปรากฏในหลักฐานร่วมสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ หรือ ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จะพบในจารึกหลักที่ ๑๒ ซึ่งพูดถึง สมเด็จพระมหาธรรมราชา ‘บรมपाल’ ว่า เป็นผู้ครองเมือง ‘ชัยนาท’ ในขณะที่พงศาวดารฉบับหมายเลข ๒/ก. ๑๐๔ บอกว่า พระองค์ครองเมืองพิษณุโลก (ดูหัวข้อ ๒๔ และเชิงอรรถ ๒๔ ในบทนำเสนอนี้)

- ๒๒ ดู “พื้น ๑๕ ราชวงศ์” “*แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี*, ๕, ๒ (พฤษภาคม ๒๕๑๔) : ๔๑.
- ๒๓ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, *ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐) : ๙๓.
- ๒๔ จันทรฉาย ภักดีฉิม, บรรณ., *ข้อมูลประวัติศาสตร์ในรอบทศวรรษ (๒๕๒๐-๒๕๓๐)*, (กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๑) : ๗๔.
- ๒๕ ดู วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย” ใน วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณ., *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ๔๐๐ ปี ของการครองราชย์*, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ๔, ๒๕๓๒) : ๗๙, ๙๓.
- ๒๖ ดู วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณ., *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๗* (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๓๖ พรรษา, พ.ศ. ๒๕๓๔) หน้า ๑๒.
- ๒๗ Wade, *op. cit.*, : 54.
- ๒๘ *ibid.* : 35.
- ๒๙ *ibid.* : 53.
- ๓๐ ดูหัวข้อที่ ๑๗
- ๓๑ Franke, “An Introduction” : 30.
- ๓๒ *หมิงสี่อู่*, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ, บรรพที่ ๒๙, ๑๔๓๐.
- ๓๓ Wade, *op. cit.*, : Appendix, 22-23.

- ๓๔ Codès, “Documents” : ๑๐๓ ; สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ตำนานสิบห้าราชวงศ์*, เล่ม ๒ (เชียงใหม่, ๒๕๒๕) : ๑๘; “พื้น ๑๕ ราชวงศ์” : ๕๓.
- ๓๕ Wade, *op. cit.* :
- ๓๖ *ibid.*, : 23.
- ๓๗ *ประชุมศิลาจารึก* ภาคที่ ๓, หลักที่ ๔๖, บรรทัดที่ ๒-๓, หน้า ๗๑ ต่อไปนี้จะย่อว่า III, ๔๖/๒-๓/๗๑.
- ๓๘ *ปศจ.* I, ๙/ด. ๓, ๘-๙/๑๒๔.
- ๓๙ ประเสริฐ ณ นคร, *งานจารึกและประวัติศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร*, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, ๒๕๓๔) : จารึกวัดบูรพาราม/ด.๑, ๑๓-๑๖/๕๘.
- ๔๐ เพิ่งอ้าง : ด.๑, ๑๑/๕๘.
- ๔๑ เพิ่งอ้าง : ด.๑, ๖-๑๐/๕๗.
- ๔๒ *ปศจ.* III, ๖๔/ด.๑, ๙/๑๔๖.
- ๔๓ ในกรณีของญี่ปุ่น ดู G. Cameron Harst, *Insei : Abdicated Sovereigns in the Politics of Late Heian Japan, (1085-1185)*, (New York : Columbia University Press, 1976); ส่วนในกรณีของญวนดู Le Thanh Khôi, *Histoire du Viet Nam des Origines à 1858*, (Paris : Sudestasie, 1982) : 172 และ O.W. Wolters, “Comments Arising out of Le Van Huu's History Presented to the Tran Court in 1272” in Anthony Reid and David G. Marr, eds., *Perceptions of the Past in Southeast Asia*, (Singapore : Heinemann Educational Books (Asia) Ltd., 1979) : 79.
- ๔๔ *ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาคที่ ๑* : ๙๓.
- ๔๕ *ปศจ.* III, ๔๙/๓-๕/๘๑.
- ๔๖ ประเสริฐ ณ นคร, อ้างแล้ว, : ด. ๑, ๑๐/๕๗.
- ๔๗ *หมิงสีอู่*, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ บรรพที่ ๓๖, ๑๔๓๐.
- ๔๘ Wade, *op. cit.*, : 22.
- ๔๙ *ibid.*
- ๕๐ สถาบันวิจัยสังคมฯ, อ้างแล้ว : ๒๔; “พื้น ๑๕ ราชวงศ์” : ๕๕-๕๖.

- ๕๑ ดู G.H. Luce, *op. cit.*, : 123-213.
- ๕๒ คุณประพจน์ ให้ไว้เพียง ‘หมาฮัตันหมา’ ในที่นี้แก้ไขตาม Wade, *op. cit.*, : 27.
- ๕๓ คุณประพจน์ ให้ไว้ว่า ‘ไห่เจาหนี’ ผู้เขียนได้แก้เป็น ‘เตาเจาหนี’ ให้สอดคล้องกับชื่อที่ถูกต้อง
- ๕๔ หมิงซือลู่, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ, บรรพที่ ๓๘, ๑๔๓๐.
- ๕๕ Wade, *op. cit.*, : 23.
- ๕๖ หมิงซือลู่, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ, บรรพที่ ๓๙, ๑๔๓๐.
- ๕๗ Wade, *loc. cit.*
- ๕๘ สถาบันวิจัยสังคมฯ, *อ้างแล้ว* : ๒๕; “พื้น ๑๕ ราชวงศ์” : ๕๖-๕๗.
- ๕๙ Wade, *op. cit.*, : 23.
- ๖๐ หมิงซือลู่, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ, บรรพที่ ๕๒, ๑๔๓๐.
- ๖๑ หมิงซือลู่, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ, บรรพที่ ๗๙, ๑๔๓๐.
- ๖๒ หมิงซือลู่, รัชกาลจักรพรรดิไท่จงหย่งเล่อ, บรรพที่ ๑๒๘, ๑๔๓๐.
- ๖๓ หมิงซือลู่, รัชกาลจักรพรรดิซวนจงซวนเต๋อ, บรรพที่ ๙๖, ๑๔๓๘.
- ๖๔ หมิงซือลู่, บรรพที่ ๓๑๕ : “สำนักเจ้าเมืองชนพื้นเมืองยูนนาน” ตอน “ว่าด้วยป่าไป่สีฝู”, ๑๗๓๙.
- ๖๕ Wade, *op. cit.*, : Appendix, 22-23.
- ๖๖ จันทรฉาย ภัคธิดคม, *อ้างแล้ว* : ๖๙-๗๐.
- ๖๗ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ “เรื่องราววงศ์ปรกรณ์ พงศาวดารเมืองน่าน”, เล่ม ๙ (ฉบับคุรุสภา, ๒๕๐๗) : ๓๐๕.
- ๖๘ Michael Vickery, “The 2/K. 125 Fragment, A Lost Chronicle of Ayutthaya”, *JSS*, 65, 1 (January 1977) : 50-52.
- ๖๙ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “การศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์อยุธยาในเชิงวิเคราะห์” เอกสารประกอบการสัมมนา
 หลักฐานด้าน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีสมัยอยุธยา จัดโดยภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ, ๑๔-๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๘;
 วินัย พงศ์ศรีเพียร และประพจน์ ศุภรัตน์เมธี, *การสอบค้นจำนวนพระมหากษัตริย์ไทย “สมัยศรี-*

อโยธยา” จากหลักฐานประวัติศาสตร์จีนและไทย, (นครปฐม : เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๓๑).

- ๗๐ William Willetts, “The Maritime Adventures of Grand Eunuch Ho”, in Colin Jack-Hinton, ed., *Papers on Early South-East Asian History*, (Singapore : The Journal of Southeast Asian History, 1964) : 36-38.
- ๗๑ จันทรฉาย ภัคอธิคม, *อ้างแล้ว* : ๗๔.
- ๗๒ จันทรฉาย ภัคอธิคม, *อ้างแล้ว* : ๗๔-๗๕.